

פירושים

על אסתר רות ואיכה

לר' מנחם בר חלבו לר' טוביה בר אליעזר לר' יוסף קרא
לרשב"ם ולאיש פלוני צרפתי ז"ל

יצאו לאור ראשונה ע"י

אהרן יעללינעק

דרשן בקהל עם לפסיא :

פה לפסיא התרט"ו

3 9015 05846 540

פירושים

על אסתר רות ואיכה

לר' מנחם בר חלבו לר' טוביה בר אליעזר לר' יוסף קרא

לרשב"ם ולאיש פלוני צרפתי ז"ל

יצאו לאור ראשונה ע"י

אהרן יעללינעק

דרשן בקהל עם לפסיא :

פה לפסיא התרט"ו

Commentarien

zu

Esther, Ruth und den Klageliedern

von

R. Menachem b. Chelbo, R. Tobia b. Elieser,
R. Josef Kara, R. Samuel b. Meir und
einem Ungenannten.

Zum ersten Male herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Leipzig, 1855.
Druck und Verlag von Leopold Schnauss.

In Commission bei Wolfgang Gerhard.

In demselben Verlage erscheint nächstens:

Commentar

zu

Kohelet und dem Hohen Liede

von

R. Samuel ben Meïr.

Zum ersten Male herausgegeben

von

Adolph Jellinek

ג׳ ויפשחני, הבקיעני כענין של ותבקע העיר:

הביא בכליותי בני אשפתו, אלו החצים שבתוך האשפה אלו הם דאגות הגלות ומצוקות העמים וכן הוא אומר הייתי שחוק לכל העמים:

ויגרס, לשון גרסה נפשי לתאבה והוא לשון שבור כלומר אמר דוד שחברה נפשי לתאוה על השם. הכפישני באפר, הטביעני בתוך האפר. הכפישני אין לו דמיון במקרא והוא לשון תלמוד:

תתן להם מגנת לב, טירוף הדעת והוא לשון יין אמגינא, תאלתך, מגורת אלה ישמע וכן תאלה מן אלה ליזו, מתאלה לי, תאלתך כל האלות שאמרת ושכתבת בתורתך:

ד׳ איכה יועם זהב, כלומר איכה יחשיך הזהב הוא פני אנשי ירושלים שהיו דומין לזהב ומתוך הצרה החשיך ודומה לו ארזים לא עממוהו. ישנא הכתם הטוב, שהיה נופת דומה לאבנים טובות ומרגליות שונה מראיתם. תשתפכנה אבני קדש, אלו דמי הצדיקים שבישראל שהיו דומין לאבני קדש ושתפכו בראש כל חוצות:

זכו נזיריה משלג, כלומר שריה היו מאדים משאר העם בעשרם ובהמונם נקראו נזיריה וכן הוא אומר ביחזקאל מנזריך וטפסריך (נחום ג׳ י״ז):

חשך משחור תארם, יותר מן השחור שבו משחירין את העורות;

צ״ו צעדינו, שמו ארחותינו כמו ושמו דרכיהם מתרגמ׳ וילדיין אורחתהון:

ה׳ עורינו, זה עור שעל בשרינו כתנור נכמרו, כאלו שורף בתנור כמו שאז״ל בתלמוד בשלא כותרה. מפני זלעפות רעב, שורפו עורינו מפני הרעב. נכמרו בלע״ז ארפר״ו כל דבר שורף בלא נקוון, בשלא כותרה על שם שמתקבצים הנאני׳ לכלי אחר שיתבשלו והם נקוא׳:

ליקוטים מפירוש על איכה לר' טוביה בר אליעזר ז"ל בעל לקח טוב ליקטתים מכ"י שלי אני אהרן יעללינעק.

א' גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה, אינו דומה גלות יהודה לגלות האומות שאומות העולם אוכלין בגלותן ומשמחין עם שוביהן אבל ישראל אינו כן אלא מסוגפין ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל. ד"א גלתה יהודה מעוני כלומר בעוני וברוב עבודה ודומה לו והנותר בבשר ובלחם והוא מבשר ומלחם. ס"א גלתה יהודה מעוני אחר שנאבד עשרם וכבודם אחרי כן גלו:

דרכי ציון אבלות, שהיו ישראל עולין ג' פעמים בשנה בשמחה והיו עושין להם סכות סכות בכל מקום ומקום כדי שלא יכה עליהם השרב כענין של' אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי ועכשיו אבילות שעלו באותן קמשונים וחרולים:

על כן לנדה היתה, וכן הוא אומר ויהיו נודדים בגוים:

טומאתה בשוליה, זה תופת וגי בן הנם שהוא בשולי ירושלים שהיו שורפין שם את בניהם ואת בנותיהם לשעירים:

נשקד, ענינו לפי מקומו נקשר או נתחבר על פשעי בידו. מלשון שקידה שהיה השם שוקד על פשעי והיו כולן תאומים לפניו לפיכך השתרגו עלו על צוארי. ס"א נשקד ד' תחת ר' כמו רוגנים רונים להתגרר להתגרד ויהיה פירושו מלשון סקירה כי סוקר השם על פשעי כמו סקר סקירא לשון משנה לסוקרו בסיקרא:

ב' איכה יעיב באפו, העריב והחשיך והאפיל כענין של' סכתה בענן לך והעב מאפיל יותר לכך נאמר איכה יעיב באפו:

מה אעידך ומה אדמה לך, שבזמן שאדם רואה אדם כמותו עלוב כמותו מקבל על עצמו נחמה:

ich, aus dessen Midrasch zu Echa Excerpte gemacht, die sich auf den einfachen Wortsinn beziehen und manches Neue enthalten. Der Geist dieser Erklärungen ist denen der Commentarien entsprechend.

Obwohl R. Tobia, dem ausgesprochenen Hange seiner Zeit und dem Geschmacke seiner Umgebung folgend, dem Midrasch ergeben ist, so hat er doch nicht das Bewusstsein verloren, dass die Bibel nicht blos gedeutet, sondern auch begriffen sein will. Aus den Leiden seiner Zeit heraus, im tiefen Schmerz über die Drangsale, denen seine Glaubensgenossen durch den ersten Kreuzzug preisgegeben sind, erklärt er Thren. 1, 3: „Israel" — ruft der Interpret aus — „wird von Hunger und Durst geplagt, wird all' seiner Habe beraubt!" Er benutzt ferner die Sprache der Mischna (לשון משנה), des Talmuds (לשון תלמוד) und der chal däischen Paraphrase, um den Sinn einiger schwierige Worte zu eruiren. Kimchi scheint R. Tobia wörtlic zu benutzen, indem er in seinem Wörterbuch s. v. קר sagt: ענינו לפי מקומו נקשר או נתחבר *).

Die Handschrift, welche ich benutze, ist 1481 schrieben, und vielleicht finde ich Gelegenheit, ganzen Lekach-Tob zu den sogenannten fünf Meg

*) Auf diese Erklärung deutet Tanchum hin, wer *in seinem* Echa-Commentar zur Stelle bemerkt: ול מעשי קיל חעלק.

Ueberblicken wir sämmtliche Commentarien, so müssen wir einräumen, dass sie nicht blos einen nicht unwichtigen Beitrag zur Geschichte der biblischen Exegese, sondern auch vortreffliche Erläuterungen enthalten, die sich noch besonders durch einen concisen Styl auszeichnen.

Was nun die Hamburger Handschrift betrifft, nach welcher der Abdruck hier gemacht wurde[4]), so lässt sich ihre Genauigkeit nicht besonders rühmen und schon an den citirten Bibelversen merkte ich Irrthümer. Einige Stellen in unseren Commentarien lassen daher Manches zu wünschen übrig, und die altfranzösischen Fremdwörter konnte ich nicht alle entziffern. Capiteleintheilung, Interpunction und typographische Anordnung rühren von mir her.

IV. Fragemente zu den Klageliedern

von R. Tobia b. Elieser.

S. 50—51.

Im Besitze des handschriftlichen Midrasch dieses deutschen Gelehrten und Zeitgenossen Raschi's, habe

---

[4]) Die Abschrift wurde mir von Hrn. J. Witkowski in Altona gemacht, und ich kann nicht umhin, dem Herrn L. B. Oppenheimer in Hamburg zu danken, der die Güte hatte, die Benutzung der Handschrift ausserhalb der Stadtbibliothek zu ermöglichen.

פירושים

על אסתר רות ואיכה

למפרשים קדמונים צרפתים

zu veröffentlichen, oder sie nach und nach in die den ersten beiden Theilen meines Bet ha-Midrasch folgenden Bänden aufzunehmen *).

---

*) Die in den Echa-Commentarien S. 39, Z. 3 v. o. citirte Hagada befindet sich in der grossen Pesikta c. 15 (ed. Breslau 31 b.), und für דבגאיי לא שמע לי muss gelesen werden: רבני מרך לא שמעין לי. — S. 46, Z. 8 v. u. muss יואב für איב gelesen werden.

Leipzig, Frühlingsanfang 1855.

Jellinek.

פרשה א'

ויהי בימי אחשורוש

דברים שמספר למטה הוקרה בימיו.

הוא אחשורוש, כשהזכיר שמו מגיד לנו על מה מלך. המולך
הודו ועד כוש, הודו וכוש מרוחקים זה מזה וביניהם שבע ועשרים
ומאה מדינה: ר' יוס'. ורבי' יוס'[1]) אומר למה מודיע לנו שמלך
שבע ועשרים ומאה מדינה לפי שעתיד לומר בענין וישלח ספרים
ל כל מדינות המלך אל שבע ועשרים וגו' וקדם ולימדך שמלך
שבע ועשרים ומאה מדינה. בימים ההם. זהו ויהי בימי שלמעלה[2])
ה שנעשה בימיו. אשר בשושן הבירה, ראשית ממלכתו ועיר מלוכה
יתה לו על כן עשה בה עסקי מלכותו וממשלתו ויסד בה כסא
לכותו: ר' שמ'. בשנת שלש למלכו, אחרי כאשר חזקה הממלכה בידו
את שנת שלש למלכו עשה משתה וגו' שנה ראשונה ושנייה היתה הממלכה
ספה ככל מלך ומלך שרפה ורך במלכותו כמשמעו תחלה: ר' יוס'.
פרתמים, שלטונים שלהם היו קורין פרתמים. בהראותו את עושר

---

[1]) אולי פ"ס הוא הנ"ל ר' שמואל.
[2]) בכ"י של משה.

לשבח משאר סעודות שאחר סעודות בעל סעודה מביא בתחילה יין ביסני ולקיסת הסעודה מביא יין משובח וכאן יין מלכות רב כל הסעודה לא היו שותים כי אם יין מלכות ולשובע: ר׳ יוס׳. והשתיה כדת אין אונס. טעמו למטה *) אין מכריח לאדם מחמת המלך לשתות שלא כדת לפי שבשאר סעודות מלך עושה סעודה ובמשתה היין מביאין כוס גדול לכל אחד ואחד ומצוים שישתה כל אחד ואחד כל הכוס בפעם אחת באהבת המלך וכאן השתי׳ כדת אין אונס אין אדם כופהו לשתות שלא במדה. כי כן יסד המלך וגו׳, פי׳ כי יען המלך על כל גדולי ביתו על כל שרי הנצבים אל המלך על הסעודה לשר המשקים ושר האופים ושר הטבחים שלא יכריחו שום אדם לשתות שלא כדת מפני שחיל פרס ומדי והפרתמים ושרי המדינות קרואים שם ואם ישתו שלא במדה ישתכרו *) ויהרגו זה את זה ותבלבל הסעודה וכל זמן שהיתה השתי׳ כדת לא אירע דבר תקלה בסעודה אבל ביום השביעי כטוב לב המלך ביין שתה שלא במדה ואמר בשכרותו להביא את ושתי המלכה להראות יפי׳ שדבר גנאי הוא אפי׳ להדיוט להראות יופי אשתו לרבים וכל שכן למלך: ר׳ יוס׳. גם ושתי המלכה וגו׳ בית המלכות, משתה המלך הי׳ בחצר ומשתה המלכה בבית המלכות וכן דרך ארץ שלא יהיו ביחד אנשים ונשים. ביום השביעי, של משתה שהוא יום האחרון. כטוב, כמו שמחים וטובי לב (מ״א). ביין, שהיה שמח ושתוי יין ולא שלח הפרתמים ושרי המדינות להביא המלכה כדי להראות את יופי׳ כי אם סריסיו ומשרתיו וזהו שנאמר אמר למהומן בזתא חרבונא וגו׳ שבעת הסריסים וגו׳, להביא את ושתי המלכה. כי טובת מראה היא, יפת מראה כמו טוב ראי. ותרא אותו כי טוב הוא: ר׳ שמ׳. ותמאן המלכה ושתי לבא, שגנאי הוא לכל אשה חשובה שתראה יופי׳ לרבים שכל

---

*) כלומר סלרע ואונס אינו שם דבר אלא פועל.

*) בנ״א ישתרבו.

וגו' אלא כלי כסף וכלי זהב כמו שמפרש למטה והשקות בכלי זהב וכלים וגו'. ואת יקר תפארת גדולתו, כפל מלה: ר' יוסי. שמונים ומאת יום, עשה משתה לחשבון ימים הללו והם שמונים ומאת יום. ובמלאות, כאשר נשלמו ונתמלאו ימים האלו. למגדול ועד קטן, לכלם מגדולם ועד קטנם: ר' שמ'. בחצר גנת ביתן, שלשתם דבוקים זה בזה בחצר של גנת המלך ושל ביתן המלך כי החצר היתה בין הגנה ובין הבית ומנהג המלך הי' לטייל מזה לזה הוא שנאמר למטה והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גנת הביתן אל בית המן וגו'. גנת הביתן, גנה של ביתן שיש לך כמה גנות ופרדסין שהן בשדה וגנה זאת היתה בפנים אצל החצר. ביתן לשון פנים*) כמו מבית ומחוץ תלפנו ועל שם שהי' החצר אחורי הבית קרוי ביתן. בחצר. שם היתה משתה היין שבעת ימים. חור כרפס ותכלת, יריעות הפרוסות סביב החצר קורטיל"ש**) היו עשויות מיני לבעונין הללו. אחוז, מרוקם. בחבלי בוץ, במטווה של פישתן וארגמן, שש משזר מתרגמ' בוץ שזיר. גלילי, כמו גלילי זהב גלות הכותרות, ענין אופן המה. ועמודי שש, עמודים של אבני שיש, על הגלילים ועל העמודים היו היריעות פרוסות. מטות זהב וכסף. שהיו אוכלין בהסיבה על המטות כמנהג הקדמונים. על רצפה בהט ושש, הרצפה שלמטה תחת כפות רגליהם היתה מאבנים יקרות הללו בהט ושש ושיש. והשקות בכלי זהב, משרתי הסעודה היו זריזים ומוכנים להשקות בכלי זהב. ואם תאמר בכל סעודה היו שותים בכלי זהב לכך נאמר וכלים מכלים שונים שבכל סעודה היו מביאין להשקותם בכלים משונים לשבח אשר כמותן לא נראו עוד בסעודה הראשונים מאוצרים באוצרות המלך ובכל סעודה וסעודה האחרונים מוטבים מן הראשונים. ויין מלכות רב כיד וגו' נשתנה סעודה א

---

*) עיין מחברת מנחם בן סרוק ערך הביתן אות ה"א.

**) Courtines, Verhänge.

וכן אני מה אני מקיימת דבר בעלי שהוא הדיוט. והיום הזה תאמרנה וגו' שהן כאן מזומנות לסעודה. אשר שמעו את דבר המלכה, שלא עשתה את דבר המלך מהן יצא היום בזיון לכל שרי המלך ומחר יצא על כל הנשים הרחוקות אשר בכל מדינות המלך להבזות בעליהן בעיניהן. וכדי בזיון וקצף, כדי הוא בזיון זה שיקצוף המלך עלי' וחמתו בערה בו ואל יתמהו חיל פרס ומדי אם קצף המלך וחמתו בערה בו. אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו, פתר' יצא גזירת מלכות מלפניו אותה גזירה תכתב בדתי פרס ומדי. ולא יעבור, גזירה זו לא תיבטל שאם יבא אחר שום אדם לפייס את המלך על ושתי לא תעבור גזירה זו ולא יועיל שום פיוס. ומה היא הגזירה שיגזור עלי' אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשורוש, שכשם שמיאנה לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים כן לא תבוא עוד לפניו וכל האומר שקטלה משפט מות טועה הוא בפשוטו של מקרא שאם הרגוה מה צורך לכתוב דבר זה בדתי פרס ומדי שלא תיבטל לאחר שנהרגה דבר זה אין להשיב מפני שום פיוס אשר תבוא ותמלוך. משיבין על דברי אגדה: ר' יוס'. ומלכותה יתן המלך, וכתר מלכותה יתן המלך לחברתה אשר תבוא ותמלוך תחתיה. כי רבה היא, מלכות ממשלות מדינות מדינות ועל כן יש לו לגלות המעשה מאד: ר' שמ'. וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וגו', כנגד שאמר למעלה כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן עכשיו כשיתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה יווסרו[7]) כל הנשים ויתנו יקר לבעליהן. למגדול ועד קטן, פתר' מאשת גדול ועד אשת קטן שלא תשא אשת קטן קל וחומר מאשת המלך שהוא גדול שלא תאמרה המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו ולא באה וכל שכן אני: ר' יוס'. כדבר ממוכן, נתרצה לשמוע לו ליתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה. אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם, כמה מדינות יש בעם אומה

---

7) בכ״י יסרו.

כבודה בת מלך פנימה: ר' יוס'. כדבר המלך, בשביל דבר המלך. אשר ביד הסריסים, לפי שביד הסריסים: ר' שמ'. ויקצף המלך מאד, והי' לו להאריך בקצפו עד שיפיג יינו מעליו אלא שחמתו בערה בו וחמתו כפפתו ולא הי' יכול להתאפק: ר' יוס'. ויאמר המלך, וישאל המלך את החכמים. יודעי העתים, יודעי בינה לעתים בכל עת ועת שיקרה דבר שצריך עצה ושאלה יודעים ליתן עצה ושאלה מה לעשות: ר' יוס'. כי כן דבר המלך, כי כן מנהגו להועץ עם יועציו וחכמיו: ר' שמ'. והקרוב אליו, שרואים את פניו הם כרשנא שתר וגו'. היושבים ראשונה במלכות, כאשר המלך יושב על כסא מלכותו הללו שבעה שרים יושבים לפניו בשורה ראשונה. כדת מה לעשות, מוסב על ויאמר המלך ששאל אותם כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש אשר שלח אלי' לבא ביד הסריסים ולא באה: ר' יוס'. ויאמר ממוכן, אחד מן השרים אשר למלך. לפני המלך והשרים, אל המלך לא נאמר כי אם לפני המלך שאין דרך ארץ לדבר פה אל פה כי אם אל השרים אשר לפני המלך והמלך משים לבו ומטה אזנו אל דבריו כענין שנאמר פרעה קצף על עבדיו ויתן אותי קצפת ונחת לא נאמר על ק יבין המבין כי לא דבר אל המלך פה אל פה, וגם מזה תוכל להבין שלא דבר אל המלך פה אל פה שכך אומר לא על המלך לבדו ולא אמר לבדך: ר' שמ'. לא על המלך לבדו עותה ושתי וגו' במנהג שבעולם מלכה מכעסת את המלך בינו לבינה מאחר שאינה פירצה ואורבה יוצאה ממנה לעולם כדי הוא אותו הקצף שישקיט ואותה החימה שתישכך אבל כאן לא על המלך לבדו עותה ושתי שביזתה אותו כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך שלא היו במשתה. כי יצא דבר המלכה על כל הנשים, פתר' שהרי מיאן שמיאנה ושתי בדבר המלך שלא באה וביזתה אותו יצא ויגרום על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהם של נשים שיהיו מנשאות קל וחומר באחרים המלך אחשורוש אמר להביא את אשתו לפניו ולא באה כל

יבי שמעו, שהיתה מורה נמרה מאתך. הבאתה יום קראת, תה שנים שקראת על ידי הנביא לבוא נבוכדנצר על ירושלים אריבה. אמר ר׳ לוי שמונה שנים היתה בת קול מפוצצת בביתו אומר רשע ואמרה עבדא בישא קום חרוב ביתא דמרך דבנאי שמע לי׳:

פרשה ב׳

איכה יעיב, פתרונו יחשיך לשון עבים. ולא זכר הדום ליו, בית המקדש שהוא הדום רגליו כמו שאמר ישעי׳ ושוליו מלאים ההיכל ופתח בו אנשי פתרון הוא יושב על כסא רם ונשא וס רגליו ממלאים את ההיכל כלומר שגבוה כל כך שבשמים הכן או והדום רגליו מגיעין להיכל שלמטה, וכן ישעי׳ הוא אומר השמים אי והארץ הדום רגלי, ופי׳ יונתן זה בית המקדש. השיב אחור ינו, שהיתה מתוגה על ישראל עד עכשיו שהאומות רעים שנאמר ך ד׳ נאדרי בכח ימינך ד׳ תרעץ אויב ועכשיו עומד לו מנגד. ויב אחור ימינו, בלד יתים רטיירס״ט שמי״ן[2]) בלע״ז, כלומר יב יחו מלעזרם כשם שהי׳ למוד לשעבר. נצב ימינו כצר, ז שהיתה עומדת לכם לעזרה הפכה להם להיות רעה. וירב ת יהודה, פתר׳ ויגדל בבת יהודה. תאניה ואניה׳, אנינות ילות. ואלו הי׳ נקוד וירב הי׳ פתר׳ ויגדל כמו וירב העם. מס כגן שכו, ויחמוס פתר׳ ויגל[3]) אינייאר״ר בלע״ז כמו נארת ת עבדך. נטה קו, נטה עליהם מדת הדין. אומללו, נחרז

---

[2]) Retirast sa main, er zog an sich seine Hand.

[3]) ערבוב דברים יש כאן כי ויגל הוא הגהת וירב ועיין ברש״י.

טומאתה בשולי׳ לא זכרה, דברו הנביאים לשון נקי שולי׳ הוא מקום ערוה, וכן פתר׳ בהיותה בשלוותה וטומאתה בשולי׳ שהיתה חנה תחת בעלה באהבת ד׳ את יהודה והמה פונים אל אלהיהם ולא זכרה כי מרה תהי׳ באחרותה. ותרד פלאים, כמו והפלה ד׳ את מכתך. כי הגדיל אויב, כלומר כי הגדיל אויב לעשות. כי ראתה גוים באו מקדשה, אשר צוית לשעבר לא יבאו בקהל לך, אותן שלא היו כשרין לבוא בקהל כגון עמון ומואב ואדום עד דור שלישי והם באו מקדשה ולשעבר לא היו ראויין לבא בקהל ד׳ ועכשיו באו אפי׳ מקדשה שלא תאמר בני אדם שהן זרים ליכנס לבד בקודש אבל כשירים הן לבא בקהל גם הם באו מקדשה. זוללה, לשון זלל, כי הייתי זולה לבני אדם. לא אליכם כל עוברי דרך, לא יבא אליכם כל עוברי דרך מה שהגיע אלי בעוני. הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי, אשר פעל עמי כמה דורות חטאו מיום שנכנסו לארץ ובכולן לא נחרבה ירושלים בימיהן אלא בימים. אשר הוגה ד׳ ביום חרון אפו, אשר שבר ביום חרון אפו. ממרום שלח אש בעצמותי, כמו וירד על הכרובים ועל התימורות את הזהב. נשקד על פשעי בידו, פי׳ ניבט על פשעי כמו ושולחה קפלה פי׳ ופת׳ שפה ומביט על כל פשעי והכל פקוד בידו. ישתרגו, פשעים רבו והלכו עד שרבו שריגים עד שעלו על צוארי והכשיל כחי. סלה כל אבירי, סלה מגורת וסר מרע משתולל ספת׳ עשוי׳ כמסילה והכל דשין בה אף כאן סלה רמס כל אבירי וישימם כעפר לדוש. גת דרך ד׳ לבתולת בת יהודה, לעם יהודה שדומה לבתולה היושבת בשלוותה שלא נסתה כף רגלה הצג על הארץ. פרשה ציון, שוברה ידי׳ כמו הלא פרוס לרעב לחמך שפתחה בגע לרעב וכן לא יפרשו להם על אבל לנחמו פתרונו לא שברו לחם על אבל להבריא. קראתי למאהבי המה רימוני, אומות עולם שדבקתי בהן באהבה כמו בני אשור ובני בבל וגו׳ הם הריעו לי יותר מכל האומות. מיעי חמרמרו, כאותה שאינה נחמרו בני מעי׳ פתר׳ מעי רתחו. כל

ואינה ראויה למלכות אמר אקבץ בתולות שנית שמא ימצאו בהן אחת
מזרע המלוכה ונאה ממנו ואעביר את אסתר ואמליכנה תחתי', לכך
נאמר ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך, פי' אע"פ
שאסתר רואה שאחשורוש מטה להקבץ בתולות שנית שמא ימצאו הנאה
הימנה וראויה למלכות יעביר את אסתר וימליכנה תחת' אעפ"כ אין
אסתר מגדת מולדתה ואת עמה, ואע"פ שרואה שמרדכי (חשוב) כל
כך בעיני המלך שמינהו יושב בשער המלך כמשפט השרים היושבים
במלכות ושומרים את המלך ואינו גנאי לה אלא כבוד הוא לה אם
תגיד מה הוא לה, שהרי מרדכי מזרע בית שאול הי' ואסתר בת
דודו ראוי' היתה למלכות אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה
כאשר צוה עלי' מרדכי. ושמא תאמר לאחר שיצאת מרשותו ובאת
לרשות אחשורוש יש לה לבטל מצות מרדכי שצוה עלי' שלא תגיד
עמה ומולדתה מפני מצות אחשורוש בעלה שדוחק אותה שתגיד,
לכך נאמר את מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו,
פי' ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה, עשה בהיותה
אתו כשהי' אומן אותה. וכל זה נכתב לנו למען דעת צדקת ה'
שאילו הגידה אסתר לאחר שנישאת למלכות מי עמה ומי מולדתה
לא נתקנא המן במרדכי ולא נתן רשות אחשורוש לעשות בעם כטוב
בעיניו ואין נס בדבר זה לפיכך בא ללמדך תוקף הנס שבתחילה
נישאת אסתר למלכות קודם שעלה המן לגדולה והמלך והמן לא ידעו
עמה ומולדתה ובא המן ונתקנא במרדכי וחשב לאבד את כל היהודים
ובבואה לפני המלך אמר המלך ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על
היהודים על ראשו. ושומרי הסף, שומרי כלים: ר' יוס'. וימצא.
כי כן הוא כאשר אמר. בספר דברי הימים, כל מלך ומלך כותב
ספר מעשיו להיות לדורות לזכרון: ר' שמו'. הרי למדך שהקדים
הקב"ה שתי רפואות למכת המן. ראשונה שנישאת אסתר למלכות,
שני' שהציל מרדכי את המלך מן המיתה: ר' יוס':

שומר הנשים לכל אחת. שמן המור, בששה חדשים ראשונים ובאחרונים נתן להם בשמים ושאר תמרוקיהן. מרוקיהן כמו תמרוקיהן: ר' שמ'. ובזה הנערה באה אל המלך, פתר' בדבר זה הי' משפט הנערה לבוא אל המלך. את כל אשר וגו', היו נותנים, וכל נערה ונערה בהגיע תור שלה לבוא אל המלך היתה שואלת שינתן לה אדם חשוב מעמה ומולדתה שיוליכנה מבית הנשים ועד בית המלך. בערב היא באה, אל המלך לשכב עמו, ובבקר כשנעשתה פלגש לא היתה שבבית הנשים הבתולות כי אם לבית שני של פילגשים. לא תבוא עוד, מן הפלגשים אל המלך אפי' אחת. כי, זה כמו אלא. אם חפץ בה המלך, באחת מן הפלגשים ותהי' נקראת בשם לפניו או תבוא: ר' שמ'. ובהגיע תור אסתר, לבוא אל המלך לא בקשה שיוליכנה איש כי אם אותו איש שיאמר הגי סריס המלך שומר הנשים. והמעמיק לשאול לערך מה נכתבו שלשה המקראות הללו, ישיב המשיב בתחילה הענין הוא אומר לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, והשאלה אותה מי עמה ומי מולדתה ולא הגידה אמרו השואלים מתי תגיע עתה לבוא אל המלך והאיש אשר תשאל לבא עמה מבית הנשים ועד בית המלך הוא עמה ומולדתה, לכך נאמר ובהגיע תור אסתר בת אביחיל דד מרדכי לא בקשה דבר כי אם את אשר יאמר סריס המלך שו' הנ'. ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל רואיה, הכל מתרצו שימליכנה תחת ושתי. ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים, גם שנבעלו כבר והיו בבית שעשגז. ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות, שצוה להביא לפניו כל הבתולות שקיבצו הפקידים אל יד הגי ואסתר נשאה חן וחסד בעיניו מכלם, ולפיכך וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי. והנחה למדינות עשה, להקל עליהם מס ועול המלכות באהבתו אותה. ויתן משאת, חילק להם מתנות. ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך, ואין מגדת מולדתה ואת עמה. כיון שראה אחשורוש שאפי' לאחר שהמליכה אינה מגדת עמה ומולדתה חשב בלבו שמא ממשפחה עבדים היא או ממשפחה בזוי

שאחריו לפעמיו לבד, ללמדך שמחדש ניסן שהי' עומד בו הי' מפיל פור והולך ולא נפל לו אלא עד חדש שנים עשר הוא חדש אדר, וכיון שנפל לו הגורל אותה שעה ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, אין לך אומה שפלה כמוה מטלטלת וגולה בין האומות: ר' יוס'. ודתיהם שונות מכל עם, שאין מתחתנים בנו. ואת דתי המלך אינם עושים. כאשר המלך מצוה לעשות חיל וצבא ביום השבת הם אינם רוצים לילך ומורדים בך: ר' שמ'. ושמא תאמר יש בהן הנאה למלכות לכך נאמר ולמלך אין שוה להניחם, לא מה לך להנות מהני. עשרת אלפים ככר כסף, ולא להניח אותה שאין לך הנאה מהם כמו שמפרש אם על המלך טוב וגו'. עושי המלאכה, כלי כסף וזהב למלך. ויתנה להמן, ויתן אותה על יד המן לא נאמר שאם הי' כתב כן הי' משמע שנתנה לו לגדולה ולחשיבות הנאתו ויתן אותה על יד יוסף אבל עכשיו שכתב ויתנה להמן נתנה לו לעשות בה חותם כדי לשלוח להשמיד היהודים על חותמו: מבין שניהם. ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך, אילו היית שוקל הכסף לאבד אותם שיש בה הנאה למלכות שמא הייתי מקבל אבל באומה של מלכות אין שוה להפיחם איני חפץ בכסף שלך ליטלו חנם אלא הכסף נתון לך, פתרונו עזוב לך כמו ולא נתן סיחון את ישראל וגו' והעם לעשות בו כטוב בעיניך: ר' יוס'. אחשדרפנים, עניינו יורה עליו דמיון של פחות: ר' שמ'. אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו, שאם הי' במדינה הרבה לשונות הי' השליח קורא את הכתב בכל לשונות הגוים הנמצאים במדינה: ר' יוס'. ונשלוח, כמו ושלוח ספרים ומקרא קצר הוא ופתר' לשון כפול כמו נשאל נשאל דוד, נלחום נלחם: ר' שמ'. ושללם לבוז, שאם ימצא אחד מהם לשלח יד בהם חנם יטול שללו ויעשה בשכר: ר' יוס'. לבוז, מן בזה כמו לסוב מן סבב: ר' שמ'. פתשגן הכתב, פתר' הכתב. גלוי לכל העמים שיהיו מכירין בני המדינה כל אחד ואחד כתב מדינתו ולשון עמו עד שיהי' גלוי ובאור היטב לכולם. דחופים. ענין בהלה שילכו

פרשה ג׳

וישם את כסאו מעל כל השרים, שהגדול גדול קודם וקרוב לכסא המלכות. כורעים ומשתחוים לו מפני גדולתו וכולם היו כפופים לו, צוה לו, שם בשבילו: ר' שמ'. ומרדכי לא יכרע, בכאן סתם מפני מה לא יכרע ואחריו מפרש. ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם וגו'. פתר' כאומרם אליו יום ויום מדוע אתה עובר את מצות המלך השיב להם תשובה מפני שיהודי אנכי ואין משפט יהודי להשתחוות ולכרוע בלתי לה'. וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו, בתחילה עד שלא הגידו להמן שאין מרדכי כורע ומשתחוה לו לא נתן דעתו לראות אם משתחוה אם לאו סבור הי' שהכל משתחוים לו במצות המלך, כיון שהגידו לו שאינו משתחוה לו נתן דעתו לראות אם משתחוה הוא לו וכשראה שאינו משתחוה לו וימלא המן חימה. ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי, אילו הגידו לו שמרדכי משאר אומות לא הי' מעלה בדעתו להשמיד את כל עמו שלא יוכל לאבד אומה שלימה מפני איש אחד אבל כיון שהגידו לו שהוא מזרע היהודים ואין לך אומה חשובה בישראל אותה שעה ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי. בחדש הראשון הוא חדש ניסן הפיל פור הוא הגורל לפני המן, מנא אחר שבקש להפיל פור הוא הגורל מה שקורין בלשון עברי גורל קורין בלשון פרס ומדי פור והכו גורלו לפניו באיזו יום ובאיזו חדש יעלה בידו לאבד שונאיהם של ישראל והתחיל להפיל פור מחדש ניסן שהי' עומד בו והי' מפיל על כל חדש וחדש ומכל חדשי השנה לא עלה בידו עד חדש שנים עשר, בו עלה הגורל שהעמיד לו שעה לאבד שונאיהם של ישראל ואחר כך הפיל פור בכמה ימים בחדש והפיל מיום אל יום ולא עלה גורל עד שהגיע לשלשה עשר יום בו, לכך נקוד ומחדש בניגון לרע*) להפרידו מתיבה

*) אולי צ"ל חביר וקאי על נגינה שבמלת ומחדש.

שכן אני מה אני מקיימת דבר בעלי שהוא הדיוט. והיום הזה תאמרנה וגו' שהן כאן מזומנות לסעודה. אשר שמעו את דבר המלכה, שלא עשתה את דבר המלך מהן יצא היום בזיון לכל שרי המלך ואחר יצא על כל הנשים הרחוקות אשר בכל מדינות המלך להבזות בעליהן בעיניהן. וכדי בזיון וקצף, כדי הוא בזיון זה שיקצף המלך עלי' ואמתו בערה בו ואל יתמהו חיל פרס ומדי אם קצף המלך וחמתו בערה בו. אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו, פתר' יצא גזירת מלכות מלפניו ואותה גזירה תכתב בדתי פרס ומדי. ולא יעבור, גזירה זה לא תיבטל שאם יבא אחר שום אדם לפייס את המלך על ושתי לא תעבור גזירה זו ולא יועיל שום פיוס. ומה היא הגזירה שיגזור עלי' אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשורוש, שכשם שמיאנה לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים כן לא תבוא עוד לפניו וכל האומר שקטה משפט מות טועה הוא בפשוטו של מקרא שאם הרגה מה צורך לכתוב דבר זה בדתי פרס ומדי שלא תיבטל לאחר שנהרגה דבר זה אין להשיב מפני שום פיוס אשר תבוא ותמלוך. משיבין על דברי אגדה: ר' יוס'. ומלכותה יתן המלך, וכתר מלכותה יתן המלך לחברתה אשר תבוא ותמלוך תחתיה. כי רבה היא, מלכות ממשלות מדינות מדינות ועל כן יש לו לגלות המעשה מאד: ר' שמ'. וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וגו', כנגד שאמר למעלה כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן עכשיו כשיתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה יוסרו ז) כל הנשים ויתנו יקר לבעליהן. למגדול ועד קטן, פתר' מאשת גדול ועד אשת קטן שלא תשא אשת קטן קל וחומר מאשת המלך שהוא גדול שלא תאמרה המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו ולא באה וכל שכן אני: ר' יוס'. כדבר ממוכן, נתרצה לשמוע לו ליתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה. אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם, כמה מדינות יש בעם אומה

ז) בכ"י יוספת.

כבודה בת מלך פנימה: ר' יוס'. בדבר המלך, בשביל דבר המלך.
אשר ביד הסריסים, לפי שביד הסריסים: ר' שמ'. ויקצף המלך מאד,
והי' לו להאריך בקצפו עד שיפיג יינו מעליו אלא שחמתו בערה בו
וחמתו כפפתו ולא הי' יכול להתאפק: ר' יוס'. ויאמר המלך, וישאל
המלך את החכמים . יודעי העתים, יודעי בינה לעתים בכל עת
ועת שיקרה דבר שצריך עצה ושאלה יודעים ליתן עצה ושאלה מה
לעשות: ר' יוס'. כי כן דבר המלך, כי כן מנהגו להועץ עם יועציו
וחכמיו: ר' שמ'. והקרוב אליו, שרואים את פניו הם כרשנא שתר
וגו'. היושבים ראשונה במלכות, כאשר המלך יושב על כסא מלכותו
הללו שבעה שרים יושבים לפניו בשורה ראשונה. כדת מה לעשות,
מוסב על ויאמר המלך ששאל אותם כדת מה לעשות במלכה ושתי על
אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש אשר שלח אלי' לבא ביד
הסריסים ולא באה: ר' יוס'. ויאמר ממוכן, אחד מן השרים אשר
למלך . לפני המלך והשרים, אל המלך לא נאמר כי אם לפני
המלך שאין דרך ארץ לדבר פה אל פה כי אם אל השרים אשר
לפני המלך והמלך משים לבו ומטה אזנו אל דבריו כענין שנאמר
פרעה קצף על עבדיו ויתן אותי קצפת ונתת לא נאמר על כן
יבין המבין כי לא דבר אל המלך פה אל פה, וגם מזה תוכל להבין
שלא דבר אל המלך פה אל פה שכך אומר לא על המלך לבדו ולא
אמר לבדך: ר' שמ'. לא על המלך לבדו עותה ושתי וגו' במנהג
שבעולם מלכה מכעסת את המלך בינו לבינה מאחר שאינה פירצה
וחורבה יוצאה ממנה לעולם כדי הוא אותו הקצף שישקיט ואותה
החימה שתישך אבל כאן לא על המלך לבדו עותה ושתי שביזתה
אותו כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך שלא
היו במשתה. כי יצא דבר המלכה על כל הנשים, פתר' שהרי מיאן
שמיאנה ושתי בדבר המלך שלא באה וביזתה אותו יצא ויגרום על
כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהם של נשים שיהיו מנשאות קל וחומר
באחרים המלך אחשורוש אמר להביא את אשתו לפניו ולא באה כל

מקרא מנוח כמו שאמר למעלה ומצאן מנוחה אשה בית אישה; אבל פעמים שאשה נשאת לאיש והוא רע בה. אין זו מנוחה שלימה, אבל אבקש מנוח אשר ייטב לך והוא בעז מודעתנו אשר היית עם נערותיו שהוא אדם צדיק ולא יבא בו בך. והנה הוא זורה את גרן השעורים הלילה, דבר מגונה הוא לאשה לבקש איש אחד בביתו בפני ביתו מפני הפחד אבל הלילה זורה הוא את גרן השעורים ובואי בלט באת וגלית מרגלותיו ושכבת. והוא יגיד לך את אשר תעשין, אם יקחך לאשה או ישלחך לאחר. תעשין, כמו שיאמר לרבים תעשו תעשון כן יאמר לנקיבה תעשי תעשין. ותגל, כמו ותגלה כמו ותכל ותכלה:

ח צ י

ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שוכבת מרגלותיו, מקרא מסורס הוא ופתרונו מסופו לראשו זה פתר׳ שנתעור משנתו ופשט ידיו ורגליו והרגיש שהאשה שוכבת מרגלותיו מדבר זה חרד. וילפת, לשון פישוט ידים ורגלים ולשון עיקום כמנהג האדם שניעור משנתו פושט ידיו ורגליו ומעקם לכאן ולכאן וכן וילפת שמשון אשטורס״ט בלע׳, אף כאן וילפת אשטורס״ט בלע׳. ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה, כאלו אומרת לא לשם זנות באתי לכאן אלא להינשא לך כי גואל אתה, מה שאמרה כאן מפורש בסוף הספר ביום קנותך השדה מיד נעמי מאת רות המואבי׳ אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו. ופרשת כנפיך, לשון נישואין כמו ואפרש כנפי עליך ואכסה ערותך. היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר, עד שלא באת אלי הייתי יכול לתלות הדבר שעל כך נתגיירת שהיום

תשיבו פי' ריקם גלאשקודיט"ש בלע', כמו הנערים אשר לך היו עמנו ולא הכלמנום, שפתר' לא אללנו מהם ולא מנענום מכל אשר שאלו ממנו, וכן אין מכלים דבר בארץ שפתרונו אין אדם מונע מחבירו דבר, ולשנו"ל אל"טר שקודיס"ד בלע', לפי שכולם מליאים ואין בם אביון כמו שמפרש מקום שאין שם מחסור כל דבר אשר בארץ. וגם שול תשולו לה מן הצבתים, פתר' השלך תשליכו לה מלא פיסת יד שאדם תופס בשעת קצירה קורא צבתים וכן בלשון המשנה מלאן צבתים או כריכות. שול תשולו, מגזרת שלל כמו סך תסוס: ר' שמ'. שול תשולו, שכח תשכחו עשו עצמיכם כאלו אתם שוכחים. איפה לקטת היום ואנה עשית, לשון ריוח ולשון שכר כמו עשה לי את החיל הזה ומתרג' קנה לי, וכן ותעש הארץ בשבע שני השבע שפתר' הרויחה, וכן ועשת את התבואה לשל'. אנה עשית או אשיט ודינר*) בלע' · יהי מכירך ברוך, כמו אים מאת מכירו. מה ראתה נעמי לשאול לה איפה לקטת היום ומה ראתה לומר יהי מכירך ברוך אלא כיון שראתה שהביאה איפה שעורים ליום אחד מה שאין אדם אחד יוצא ללקוט אחרי הקוצרים יכול ללקוט לעשרה ימים אמרה אין זה לקט, שמא אצל אחד קרובינו ליקטה היום שהבאת כל זה אמרה לה איפה ליקטת היום שאי אפשר להביא כל כך אלא אם כן ליקטת אצל אחד ממכירנו, לפיכך היא אומרת יהי מכירך ברוך. וגם כי אמר אלי, לבד הטובה אשר עשה עמי היום. עד אם כלו, פתר' עד אשר כלו וכן אם רחץ עד אשר רחץ.

פרשה ג'

מודעתנו, מודעת שם דבר הוא כמו מודע: ר' שמ'. בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך, לגל אים שתהא ניסאת

*) Où ast guadigné, wo hast du verdient?

ואינה ראויה למלכות אמר אקבץ בתולות שנית שמא ימצאו בהן אחת מזרע המלוכה ונאה ממנו ואעביר את אסתר ואמליכנה תחתי', לכך נאמר ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך, פתר' אע"פ שאסתר רואה שאחשורוש מצוה להקבץ בתולות שנית שמא ימצאו הגונה הימנה וראויה למלכות יעביר את אסתר וימליכנה תחת' אעפ"כ אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה, ואע"פ שרואה שמרדכי (חשוב) כל כך בעיני המלך שאינו יושב בשער המלך כמשפט השרים היושבים במלכות ושומרים את המלך ואינו גנאי לה אלא כבוד הוא לה אם תגיד מה הוא לה, שהרי מרדכי מזרע בית שאול הי' ואסתר בת דודו ראוי' היתה למלכות אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה כאשר צוה עלי' מרדכי. ושמא תאמר לאחר שיצאת מרשותו ובאת לרשות אחשורוש יש לה לבטל מצות מרדכי שצוה עלי' שלא תגיד עמה ומולדתה מפני מצות אחשורוש בעלה שדוחק אותה שתגיד, לכך נאמר את מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו, ופתר' ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה, עשה בהיותה אתו כשהי' אומן אותה. וכל זה נכתב לנו למען דעת צדקת ה' שאילו הגידה אסתר לאחר שנישאת למלכות מי עמה ומי מולדתה לא נתקנא המן במרדכי ולא נתן רשות אחשורוש לעשות בעם כטוב בעיניו ואין נס בדבר זה לפיכך בא ללמדך תוקף הנס שבתחילה נישאת אסתר למלכות קודם שעלה המן לגדולה והמלך והמן לא ידעו עמה ומולדתה ובא המן ונתקנא במרדכי וחשב לאבד את כל היהודים ובבואה לפני המלך אמר המלך ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו. ושומרי הסף, שומרי כלים: ר' יוס'. וימצא. כי כן הוא כאשר אמר. בספר דברי הימים, כל מלך ומלך שהי' ספר מעשיו להיות לזכרון: ר' שמו'. הרי למדך שהקדים הקב"ה שתי רפואות למכת המן. ראשונה שנישאת אסתר למלכות, שני' שהציל מרדכי את המלך מן המיתה: ר' יוס':

הקפיד ושאל עלי' למי הנערה הזאת כאילו גוער בו למה נתן לה רשות ללקוט. ויען הנער הנצב על הקוצרים נערה מואביה היא השבה עם נעמי משדה מואב, כאילו משיבו אף זו מחמת קריבות באה לכאן. ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים, כל זה דברי הנער[3]) על הקוצרים שמספר לבועז שכשנכנסה אז בשדה זה ללקוט אמרה לו אלקטה נא ואספתי בעומרים אחרי הקוצרים. ותבוא וגו' זה שבתה הבית מעט, כאילו משיבו אין לך להקפיד על דבר זה אפי' היא נכרי' שהרי עמדה מאז הבוקר ועד עתה ולא לקטה אלא זה מעט לצורך חמותה שיושבת בבית ומצפה לה.. זה שבתה הבית מעט, פתר ר' מנחם בר חלבו זה מעט לשבתה הבית.. ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקוט בשדה אחר, לאחר שיאמר לה אל תלכי ללקוט בשדה אחר מה צריך לומר וגם לא תעבורי מזה אלא כך אמר לה אל תלכי ללקוט בשדה אחר שלא יפגעוך בשדה אחר שדבר כיעור הוא לאשה שבחורים מגע"ש בה. אם תאמר אף כאן יפגעו בי נערי בעז לכך נאמר וכה תדבקין עם נערותי ואת הנערים צויתי לבלתי נגעך, וכן חמותה אומרת לה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר, ושמא תאמר כמו יקצור זה בעל כורחי יש לי ללכת בשדה אחר לכך נאמר עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן כלומר עיניך ולבך יהיו אחר הקוצרים שלי ללקוט אחריהם בכל שדה ושדה אשר יקצרו. וכן גם רות מספרת לחמותה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר אשר לי. וצמית, ואם תהי צמאה למים דרך בני אדם להיות צמאים בעת הקציר מפני חום היום. והלכת אל הכלים ושתי' מאשר ישאבו הנערים, אע"פי שאר אביונים היוצאים ללקוט אחרי הקוצרים אינם רשאים ללכת אל הכלים לשתות מאשר ישאבון הנערים

---

[3]) בכ"י הנערה.

שלאחריו להעמידו לבד, ללמדך שמחדש ניסן שהי' עומד בו הי' מפיל פור והולך ולא נפל לו אלא עד חדש שנים עשר הוא חדש אדר, וכיון שנפל לו הגורל אותה שנה ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, אין לך אומה שפלה כמוה מטלטלת וגולה בין האומות: ר' יוס'. ודתיהם שונות מכל עם, שאין מתחתנים בנו. ואת דתי המלך אינם עושים. כאשר המלך מצוה לעשות חיל ולבא ביום השבת הם אינם רוצים לילך ומורידים בך: ר' שמ'. ושמא תאמר יש בהן הנאה למלכות לכך נאמר ולמלך אין שוה להניחם, לא שוה לך להנות מהני. עשרת אלפים ככר כסף, ולא להניח אותה שאין לך הנאה מהם כמו שמפרש אם על המלך טוב וגו'. עושי המלאכה, כלי כסף וזהב למלך. ויתנה להמן, ויתן אותה על יד המן לא נאמר שאם הי' כתב כן הי' משמע שנתנה לו לגדולה ולחשיבות חנתא ויתן אותה על יד יוסף אבל עכשיו שכתב ויתנה להמן נתנה לו לעשות בה חותם כדי לשלוח להשמיד היהודים על חותמו: מבין שניהם. ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך, אילו היית שוקל הכסף לאבד אומה שיש בה הנאה למלכות שמא הייתי מקבל אבל באומה של מלכות אין שוה להניחם איני חפץ בכסף שלך ליטלו חנם אלא הכסף נתון לך, פתרונו עזוב לך כמו ולא נתן סיחון את ישראל וגו' והעם לעשות בו כטוב בעיניך: ר' יוס'. אחשדרפנים, ענינו יורה עליו דמיון של פחות: ר' שמ'. אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו, שאם הי' במדינה הרבה לשונות הי' השליח קורא את הכתב בכל לשונות הגוים הנמצאים במדינה: ר' יוס'. ונשלוח, כמו ושלוח ספרים ומקרא קצר הוא ופתר' לשון כפול כמו נשאל נשאל דוד, נלחום נלחם: ר' שמ'. ושללם לבוז, שאם ימצא אחד מהם לשלח יד בהם חנם יטול שללו ויעשה בשכר: ר' יוס'. לבוז, מן בא כמו לסוב מן סבב: ר' שמ'. פתשגן הכתב, פתר' הכתב. גלוי לכל העמים שיהיו מכירין בני המדינה כל אחד ואחד כתב מדינתו ולשון עמו עד שיהי' גלוי ובאר היטב לכולם. רצופים. ענין בהלה שיגלו

פרשה ג'

וישם את כסאו מעל כל השרים, שהגדיל גדול קודם וקרוב לרשת המלכות. כורעים ומשתחוים לו מפני גדולתו וכולם היו כפופים לו, צוה לו, כה בשבילו: ר' שמ'. ומרדכי לא יכרע, בכאן סתם מפני מה לא יכרע ואחריו מפרש. ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם וגו'. פתר' כאומרים אליו יום ויום מדוע אתה עובר את מצות המלך השיב להם תשובה מפני שיהודי אנכי ואין משפט יהודי להשתחוות ולכרוע בלתי לה'. וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו, בתחילה עד שלא הגידו להמן שאין מרדכי כורע ומשתחוה לו לא נתן דעתו לראות אם משתחוה אם לאו סבור הי' שהכל משתחוים לו במצות המלך, כיון שהגידו לו שאינו משתחוה לו נתן דעתו לראות אם משתחוה הוא לו ומשראה שאינו משתחוה לו וימלא המן חימה. ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי, אילו הגידו לו שמרדכי מאחר אומות לא הי' מעלה בדעתו להשמיד את כל עמו שלא יוכל לאבד אומה שלימה מפני איש אחד אבל כיון שהגידו לו שהוא מזרע היהודים ואין לך אומה חלשה כישראל אותה שעה ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי. בחדש הראשון הוא חדש ניסן הפיל פור הוא הגורל לפני המן, מלא אחר שבקש להפיל פור הוא הגורל מה שקורין בלשון עברי גורל קורין בלשון פרס ומדי פור וזהו גורלו לפניו באיזו יום ובאיזו חדש יעלה בידו לאבד שונאיהם של ישראל והתחיל להפיל פור מחדש ניסן שהי' עומד בו והי' מפיל על כל חדש וחדש ומכל חדשי השנה לא עלה בידו עד חדש שנים עשר, בו עלה הגורל שתצמח לו שעה לאבד שונאיהם של ישראל ואחר כך הפיל פור בכמה ימים בחדש והפיל מיום אל יום ולא עלה גורל עד שהגיע לשלשה עשר יום בו, לכך נקוד ומחדש בניגון לרע*) להפרידו מחיבה

---

*) אולי צ"ל תביר וקאי על נגינה שבמלת ומחדש.

כאלו מוכים, הללו דנים לחובה והללו דנים לזכות אבל כל אשר
יבוא לפני המלך אשר לא יקרא דתו אחת פסוקה להמית. לבד
מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחי', ואם תאמר גם לך
יושיט שאת מעלת חן לפניו לכך נאמר ואני לא נקראתי לבוא אל
המלך. כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה, שכשהק' רואה
שים מפגיע על ישראל הוא בכבודו מושיעם בעת צרתם. ואת ובית
אביך תאבדו, בעון שהחרשתם. ושמא תאמרו נחלה זמן לאבד שונאיהם
של ישראל עד שנים עשר חדש שעד שאני הולכת בלא רשות וישפטוני
משפט מות אמתין עד שאקרא לבוא אליו ואז אבקש מלפניו עליהם
לכך נאמר ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות, מלך זה הפכפך
הוא, אתמול אהב את ושתי ולשעה העבירה מן המלכות ונתנה לך,
ומה מחר ימצא עון גם לך ותסוב המלכות לאחרת, לפיכך עד
שאתה במלכות אל תחרישי בעת הזאת: ר' יוס'. ותאמר אסתר,
אמרה אל השליח דברי', ואם אהי' הרוגה ואבודה בשבילם. ויעבור
מרדכי, בתוך העיר לצוות לכל היהודים להתענות שלשה ימים הללו:

פרשה ח'

ביום השלישי, של תענית. ותלבש, בגדי לבושה וקישטה
את עצמה. ותגע, הגיעה בראש השרביט: ר' שמ'. ויאמר לה המלך
מה לך אסתר המ' ומה בקשתך עד חצי המלכות, מה שלא נקראת
ובאת בלא רשות ובכפך שמת נפשך אני*) יודע שאין זה חינם אלא
שאלה ובקשה גדולה באת לבקש ממני והנני מבטיחך שאם יהא בקשתך

---

*) בכ"י איני.

מבוהלים ודחופים. והדת נתנה בשושן הבירה, שנגזרה גזירה בעיר: ר' שמ'. והמלך והמן ישבו לשתות, מתוך שמחה שעשו מחשבותם, והיהודים שבעיר שושן נבוכים נעים הנה והנה מתוך יגון, וכן נבט עדרי הצאן כי אין מרעה להם נעים הנה והנה באפס מרעה: ר' יוס'. נבוכה, ואין בו רק יסוד שורש ויאמר נבוכה כמו נסוגה נמוגה: ר' שמ':

פרשה ד'

ויבא עד לפני שער המלך, ולא בתוך שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק: ר' יוס'. ודתו, דבר המלך וגזירתו. יוצע עשו יצועיהם שק ואפר להתאבל. יוצע, משקל הוק כמו שובר, הוסר, קודש, הורש: ר' שמ'. ותתחלחל, נתחלחלה מאד מאד ולשון צירים וחבלים הוא כמו יחילו עמים, ותיבה כפולה הוא כמו וקעקע, פס פסגי, ויתמרמר: ר' שמ'. על מרדכי, אל מרדכי: ר' שמ'. לדעת מה זה, מה זה שנצטער כל הצער הזה ושמא יאמר פלוני עשה לי כך וכך שאל לו על מה עשה לך מה עשית לו שכך ציערך: ר' יוס'. ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו, שכתב המן לאבד שונאיהם של ישראל. ואת פרשת הכסף, פתר' פי' מספר הכסף. אשר אמר המן לשקל על גנזי המלך, כמו אל גנזי. ביהודים, כדי לאבדם. ושמא תאמר המלך לא שמע לו לאבד עם חנם בלא משפט: ר' יוס'. לכך פתשגן, פתר' העתקת כתב הגזירה אשר נגזר בשושן להשמידם נתן לו. עליה, כמו אלי'. על עמה, בשביל ישראל. על מרדכי, כמו אל מרדכי: ר' שמ'. אתם רתו להמית, שאר בני אדם שנשפטים לפני המלך הללו מתחייבים

דברים הרבה כמהו שהוא שם דבר כמו דבש, אדר, כרך, כפר:
ב. על זה, על מעשה הטוב אשר עשה עמי. מי בחצר, סבור
שהיו גדוליו וחכמיו בחצר כדי שישאל להם מה לעשות ולגמול לו.
ממני, כי בכל השרים והפרתמים אין כמוני. יביאו לבוש מלכות,
ם של מלוכה הי' לו למלך שלא הי' לבשו כי אם באותו יום שהועמד
ת מלך וביום שנתחדשה לו המלוכה, וכן סוס אשר רכב עליו
ך, וכן כתר מלוכה אשר ניתן בראשו של מלך ביום שעמד למלוך.
ן הלבוש והסוס, והוא הדין לכתר אלא שהלבוש צריך להלביש
וס צריך להרכיב הוצרכו להזכיר והכתר שאדם עצמו מתנה על
אש לפיכך לא הוצרך להזכיר. נדחף, נבהל. וחפוי ראש, כסוי
ם, בושה וכלימה חפוי פניו. אם מזרע היהודים מרדכי אשר
ילות לנפול לפניו לא תוכל לו, שאר בני אדם שלא באו מזרע
אדים מתגרים זה בזה, מי שגדול מחבירו וחזק מחבירו בעשר או
זלה או ברוב בנים מפיל את חבירו אין בהם תלוי של זה ולא
"ה של זה להבליג עוד על עז ולהציל חזק ממנו, אבל אלהיהם של
ל כמו גדול ואע"פ שעשרך וכחך וגדולתך גדולים לא תוכל לו
להיהם גדול ורב כח וכל הגוים כאין נגדו ולא תוכל לו כי נפל
ל לפניו. עד שחכמים מבקשים ליתן לו עצה היאך ינצל ולא
פיקו לגמור הדבר אלא עודם מדברים וסריסי המלך הגיעו:

פרשה ז'

ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני וגו' ותען אסתר המלכה
אמר תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי, אתה אומר אם אשאל
חצי המלכות שתתן איני שואלת לא חצי המלכות ולא עשירית
לכות ולא אחד ממאה אלא שאלה קטנה אנכי שואלת ממך שתינתן

אחריו לומר ראו מה עשה לנו מרדכי שנחנו בהמן ועל ידו נמכרנו להשמיד ולהרוג ולאבד לולי ד' שהי' לנו שלב מלכים בידו והטה לב המלך לעשות אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם: ר' יוס'. לרוב אחיו, לא דקדק הכתוב הוא הדין לכל אחיו לפי פשוטו: ר' שמו'. דורש טוב לעמו. לפני המלך והשרים ודובר שלום לכל זרעו:

ת ם

פרשה ח׳

את בית המן, בניו ובני בנותיו נתן לה לעבדים. ומרדכי בא ני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה, כשבאה לבקש מלפניו על מה ועל מולדתה. ותשם אסתר את מרדכי על בית המן, להיות אדון ל נכסי המן ועל משפחת ביתו: ותפול לפני רגליו ויושט המלך את רביט הזהב, כדי להעמידה. וכשר הדבר לפני המלך, להחיות עם לא חטא שלא לאבדם יותר ממה ששלח המן ספרים לאבד אותה ם. וטובה אני בעיניו, שאני ראוי' למלכות ששמת בתחילה כשהמליכני ילו הי' יודע בעמי ובמולדתי שגם הם עמדו מלכים אם טובה אני עיניו יכתב להשיב את הספרים: ר' יוס'. כי איככה אוכל, כי איך אוכל לעמוד ולקיים ולראה ברות עמי. באבדן, באבוד בני ל מולדתי: ר' שמ'. הנה בית המן נתתי לאסתר ואתם כתבו על יהודים כטוב בעיניכם וגו', קל וחומר הוא זה הנה בית המן שהיה דול שבשרים נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו יהודים דבר קל מה להשיב את מחשבתו אשר חשב על היהודים ל אחת כמה וכמה, כמו שהוא כתב לאבד את כל היהודים וחתם טבעת המלך וגם אתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם מלך וחתמו בטבעת המלך: כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום טבעת המלך, ונתן ביד לאבד את כל היהודים אין להשיב פתא' ין לבטל אותה גזירה אם לא על ידי כתב אחר שנכתב בשם המלך נחתם בטבעת המלך. וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רוכבי רכש האח' בני הרמכים, רצים ששלח המן לא נאמר בהן רוכבי וסים ורצים ששלח מרדכי נאמר בהן רוכבי הרכש האחשת' כדי לקדם אגרות הראשונות: ר' יוס'. (כתוב בגליון ורוכבי רכש האחשתרנים סוסים שיש להם שמונה רגלים וקלים לרוץ) ולעמוד על נפשם, לנקום קמתם על נפשם להכרית שונאיהם ורודפיהם. ביום אחד, ינקמו קמתם בכל המדינות והוא שלשה עשר באדר. והרצים, נחפזים.

לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי. כי נמכרנו, כי נמכרנו אני ועמי.
ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי, שהרי לא קצרה ידך מפחות
ואת יש בך להציל אבל אחר הנהרג אין מלך בשר ודם שיכול להשיב
את הנפש אל ההרוג. כי אין הצר שוה וגו', בדבר זה שנמכר
לעבדים ולשפחות אין הצר שוה להזיק את המלך שכשירצה המלך
ישיב הנמכר ועובר, שחייבת כי נתן טעם לדבר. ויאמר המלך אחשורוש
ויאמר לאסתר המלכה מי הוא ואיזה הוא, שתים *) אמר לה לפיכך
כתוב בפסוק ויאמר שתי פעמים אמירה ראשונה אמר לה מי
הוא זה, ואף כשתאמר צריך אני לשאול עליו איזה הוא היכן הוא,
אם ישנו בכל מדינות מלכותי יכולני לשלוח אחריו ולקחתי אותו משם
ואם אינו במלכותי מה אני יכול לעשות וזה היא אמירה שניי ששאלה
איזה הוא באיזה מקום הוא. ותאמר אסתר איש. צר ואויב המן
הרע הזה, בתשובה אחת השיבה לו על שתי אמירות, על אמירה
ראשונה ששאל לה מי הוא זה השיבה אותו המן הרע, ועל אמירה
שניי שאמר לה איזה הוא בקרוב או ברחוק השיבה אותו לא מעבר
לים הוא ולא בקצה ארץ הוא אלא המן הרע הזה: ר' יוס'. נבעת,
נבהל כמו בעותי אלקי יערכוני: ר' שמ'. והמלך קם בחמתו ממשתה
היין, לא הספיק לגמור הסעודה מפני חמתו שבערה בו: ר' יוס'.
לבקש רחמים. על נפשו כי כלתה. שהרי נגמרה אליו הרעה מאת
המלך על אשר קם בחמתו ממשתה היין והמן נופל לבקש רחמים
והגלה מאסתר: ר' שמ'. ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה. עם
כעס שהכעסתני באת לכבוש את המלכה עמי בבית. חפו, בושה
וכלימה. גם הנה העץ אשר עשה המן, פתר' עוד לבד רעות הללו
עשה רעה אחרת שעשה עץ לתלות את מרדכי אשר דבר טוב על המלך.
וחמת המלך שככה, אותה חימה שקם בה ממשתה היין שככה:

---

*) בב"י אשתי,

צ שאמרתי לך במשתה היין מה שאלתך וינתן לך גם עתה במקומי
אי עומד מה שאלתך וינתן לך וגו׳ : אמרה לו אם בעיניך דבר
חל שהרגו בשונאיהם חמש מאות איש בעיני הוא דבר קטן אבל
ום על המלך טוב לעשות את שאלתי ינתן גם מחר ליהודים אשר
שושן לעשות כדת היו׳ ואת עשרת בני המן שהרגום כבר יתלו על
עץ לאמר מיתתן להפחיד את האויבים אשר לא ירימו ידם עוד
נגד ישראל : ועמוד , ופעול . על נפשם , פתר׳ על מבקשי נפשם .
נוח מאויביהם , פתר׳ כדי לנוח מאויביהם ואומר (ש"ב) והניחותי לך מכל
אויביך : ר׳ יוס׳ . ביום שלשה עשר , אותם יהודים אשר בשאר
מדינות המלך הרגו בשונאיהם ביום שלשה עשר ועשו יו"ט למשתה
יום ארבעה עשר , והיהודים אשר בשושן הרגו בשלשה עשר ובארבעה
עשר ועשו יום טוב בחמשה עשר : ר׳ שמ׳ . על כן היהודים הפרזים
יושבים בערי הפרזות , שלא נקמו בשונאיהם אלא בשלשה עשר בלבד
עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויו"ט ביום
נחו בו מאויביהם , והיהודים אשר בשושן נקהלו על אויביהם בשלשה
עשר ובארבעה עשר בו . לכך עושים יום חמשה עשר יום משתה
ושמחה : ר׳ יוס׳ . ומשלוח , שם דבר כמו מזמור ומגדול : ר׳ שמ׳ .
ויכתוב מרדכי את הדברים האלה . כל האמור למעלה כיצד נתקנא
המן במרדכי וכיצד נשאת אסתר למלכות וביטלה גזירתו הכל כתב
מה ראה לעשות משתה ומה הגיע אליהם , או גזירת המן ותשועת
אסתר ומרדכי . להיות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ,
היהודים הפרזים , ואת יום חמשה עשר בו . היהודים אשר בשושן
בכל שנה ושנה . ומשלוח מנות איש לרעהו . שאינו צריך לו . ומתנות
לאביונים , מפני שהם צריכים . וקיבל . וקבלת היהודים . אשר החלו
לעשות , כך כתבו להם אחים בית ישראל אשר בכל מדינות המלך
אחשורוש להודיע לכם שכבר החלו לעשות במקומנו בארבעה עשר
ובחמשה עשר באדר . ואת אשר כתב מרדכי עליהם , שינהוג הדבר
לדורות ומה ראו לעשות יום טוב ומה ראה אחשורש שגזר להשמיד

והדה נחנה. גזירה אשר גזרו על עמים אשר גזרו על ישראל כך הפך עליהם לרעה מדה במדה: ר' שמ'. ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלה וחור, פתר' ומרדכי יצא מאת המלך לשלוח ספרים לבטל גזירת המן כמו שנתן לו רשות. כל עומת שאמר למעלה ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר, באותו הלשון הוא אומר עכשיו יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וכן כל הענין בלשון שנכתב פורענותם של יהודים בו בלשון נתן הסופר דעתו לכתוב שמחתם כשבאה להם. כל עומת שאמר למעלה אבל גדול ליהודים הוא חוזר ואומר ליהודים היתה אורה. כל עומת שאמר למעלה שק ואפר יוצע לרבים חוזר ואומר ורבים מעמי הארץ מתיהדים:

פרשה ט'

ואיש לא עמד בפניהם. לא עמד אדם בפרץ ללחום לנגדם, ושמא מפוזר ומפורד בין העמים אחד בעיר ושנים במשפחה האיך נתנו להם שרי המדינות לשלוט בשונאיהם, לכך נאמר וכל שרי המדינות והאחשדר' והפחות מנשאים את היהודים: ר' יוס'. כי נפל פחד מרדכי עליהם, לפי שהי' שר ושופט עליהם ומשנה למלך ומתייראים הימנו. הולך וגדול, הולך ופעול כי גדול אינו שם דבר: ר' שמ'. ובביזה לא שלחו את ידם, שלא יאמרו בשביל ממונם הרגום ולא מפני שהם שונאים אותם. ויאמר המלך וגו' הרגו הי' ואבד, לאבד היו זריזים. חמש מאות איש ואת עשרת בני המן ובשאר מדינות המלך מה עשו, כאילו הי' מצטער על הדבר ומחוך דאגה אמר בשושן הבירה שהי' להם לירא שלא להרג הרג רב בעס המלך מפחד המלך הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש קל וחומר בשאר מדינות המלך שאין המלך שרוי במדינה מה עשו, ושמא תאמר שאני ניחם

ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. ר' יוס'. לא יעבר
לא יפסקו. לא יסוף. עד תום מתרגמי' עד דסף, יסוף מן סף,
יסור מן כר, ישוב מן שב: ר' שמוא'. את כל תוקף, פתר' כל
תוקף שיוכל לעשות בדבר. לקיים את איגרת הפורים הזאת השנית,
פתר' לקיים את איגרת השנית שכתוב בה לעשות פורים. לקיים
את ימי הפורים האלה בזמניהם, כמקיים*) דברי הצומות וזעקתם.
ומאמר אסתר קיים דברי הפורים, פתר' ציווי אסתר כמו ואת מאמר
מרדכי אסתר עושה: ר' יוס'. קיים, כמו איבד ושיבר: ר' שמ':

פרשה י'

וישם המלך אחשורוש מס. לפי שכתיב למעלה והנחה למדינות עשה שב וישימם למס עובד. וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס. פתר' דברי נסים ונוראות שצריכין לפרסום הנס כתבתי לך בספר זה הדברים שאין אלא דברי טיולים כגון מעשה תקפו וגבורתו של אחשורוש ופרשת גדולת מרדכי אשר גדלו המלך שהם דברים של חול אין כדי לכתבם כאן שהרי מגילה זו נאמרה בלשון הקודש ונכתבה בין הכתובים ואם רצונך לטייל בדברים של חול במעשה תקפו של אחשורוש וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס.

כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו, לימדך שמקצת אחיו שלא הי' רצוי להם שהיו מלינים

*) בב"י במקום.

להרוג את כל היהודים. כי המן בן המדתא צורר כל היהודים חשב
על היהודים לאבדם, כענין הזה הי' כתוב באיגרת אם אחד קם
עלינו להאבידנו בימי המלך אחשורוש והמן האגגי שמו, והיתה לנו
אחות מזרע בנימין ושמה אסתר והלכה אל המלך ונבואה לפני המלך
לבקש מלפניו על עמה אמר המלך עם הספר שכבר הגיע לכם מפעם
הראשון להעביר את רעת המן האגגי לבד מדברי האגרת הראשונה
אמר דבר זה שישיב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על
הראשונים ותלו אותו ואת בניו על העץ יודע לכם אחינו בית ישראל
שכבר תלו אותו ואת בניו על העץ, כי באגרת הראשונה לא נכתב
כי אם להעביר את רעת המן אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם
אבל לא נכתב באגרת זאת מה ראו על ככה שגזר להשמיד ולהרוג
ולאבד את כל היהודים ומה ראו עכשיו שגזר שיהא הדבר נהפך
אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם כי השעה היתה דחוקה לא
היתה השעה להאריך באיגרות ולא כתבו בהן כי אם להעביר את
רעת המן האגגי אשר ישלטו היהודים בשונאיהם כי הרצים יצאו
דחופים בדבר המלך ולא הי' פנאי להאריך, אבל באיגרת הפורים
הזאת השנית הודיעו ליהודים אשר בכל מדינות אחשורוש ומה ראה
אחשורוש לשעבר שגזר להשמיד את כל היהודים, ומה ראה עכשיו
להעביר את רעת המן האגגי, ושישלטו היהודים המה בשונאיהם
ולעשות ימי משתה ושמחה, הכל כתבו להם באיגרת הפורים הזאת
השנית דכתי' ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים וגו'
לקיים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת
יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה. קימו וקבלו היהודים עליהם
ועל זרעם, כשהגיעה האיגרת הזאת אליהם שכתב מרדכי עליהם
לעשות ימי משתה ושמחה בכל שנה ושנה והם מקיימים עליהם ועל
זרעם. ועל כל הנלוים עליהם, אלו הגרים כענין מאמר ונלוה הגר
עליהם. ולא יעבור להיות עושים את שני הימים האלה וגו'.. והימים
האלה נזכרים. על ידי מקרא מגילה. ונעשים, ימי משתה ושמחה

פרשה א'

שפוט, לשון פעול. ויהי בימי שפוט השופטים, לפני מלך מלך לבני ישראל היה הדבר הזה שהיו נשפטים על ידי רועים שופטים. והי' בימי, ויהי רעב, כך מנהג בכמה מקומות שתי הויות תכופות, והיו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם ביבשת: ר' שמ'. ויהי בימי שפוט השופטים, בא הכתוב ללמדך האיך נתגלגל הדבר שאלימלך שהי' מאלופי יהודה והי' יכול לישא לבניו מן הגדולים שבשבט יהודה מה להם שנשאו נשים מואביות ועל ידי שנתגיירה רות לשם שמים מה פועל שאלמה שיצאה ממנה מלכות: ר' יוס'. וילך איש, עשיר גדול הי' ופרנס הדור ויצא מפני צרת העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לחזקו לכך נענש: ר' שלמ'. ואינו פשט כי לא מפני צרת העין יצא אלא מפני הרעב כמו שנאמ' ותשב משדה מואב, כי שמעה בשדה מואב כי פקד ד' את עמו לתת להם לחם, אלמא חזינן שמפני הרעב יצא. בשדה מואב קנפו"ש[1]) בלעז. אפרתים, כך נקראים על שם מקומם בית לחם ואפרת אחת היא שנאמר ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם. איש נעמי, בעלה של נעמי: ר' שמ'. וימת אלימלך, ללמדך אילו הי' קיים לא הי' מניח לבניו שישאו נשים נכריות: ר' יוס'. גם שניהם, כבר מת אלימלך ואחרי

---

1) Champs, Gefilde.

אחריו לומר ראו מה עשה לנו מרדכי שנתגר בהמן ועל ידו נמכרנו להשמיד ולהרוג ולאבד לולי ד' שהי' לנו שלב מלכים בידו והטה לב המלך לטוב אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם: ר' יוס'. לרוב אחיו, לא דקדק הכתוב הוא הדין לכל אחיו לפי פשוטו: ר' שמו'. דורש טוב לעמו. לפני המלך והשרים ודובר שלום לכל זרעו:

תם

~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~

ואחם איפשר לכם להינשא לאנשים אבל אישי זקני. שאתו אני איפשר שישובו עוד וגם אני זקנתי מהיות לאיש, וכן מפרש והולך. כי יצאה בי יד ד', פתרונו בי יצא ולא בכם. יד. מכה כמו הנה יד ד' הוה. ותשאינה קולן ותבכינה עוד, בכי' של פרישות. ותשק ערפה לחמותה, כדי לפרוש ממנה ולחזור למקומה ורות דבקה בה. ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהי' שובי אחרי יבמתך, אל עמך ואל אלקיך: ר' יוס'. הנה שבה טעם למעלה בשי"ן לשון עבר הוא, אבל בבקר היא שבה טעם למטה בבי"ת ולשון הוה וכן כולם, וכל ריעי מתפחדים*) בטעמיהם בין לשון הוה ללשון עבר. אל תפגעי, כמו אל תפגע בי: ר' שמ'. כי אל אשר תלכי אלך, לפי שאמר למעלה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה היא אומרת כי אל אשר תלכי אלך. ובאשר תליני אלין, מוטב ללון עמך כאורח נטה ללון ולא להשקע במקומי בפלטים חשובים. עמך עמי ואלקיך אלקי, לפי שאמרה למעלה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהי' וגו' היא משיבה עמך עמי ואלקיך אלקי. באשר תמות אמות ושם אקבר, פתר' עד יום המיתה לא אפריד ממך, כמו שמפרש בסוף המקרא כי המות יפריד ביני וביניך, אבל בעודנו בחיים לא נפרד אשה מאת רעותה. ושם אקבר, פתר' גם כשאמות אבקש שיקברו אותי אצלך מפני אהבה שהיתה בינותינו בחיים. ולפי דרכינו מתוך דקדוק הלשון שאמרה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהי' אתה למד שנתגיירה כשנשאת למחלון וכליון, שאין הלשון של שבה נופל אלא באשה שנתגיירה ועכשיו שבה לקדמותה אל עמה ואל אלקי': ר' יוס': כה יעשה ד' לי, כאדם שנשבע לחבירו בלשון וכה יוסיף לי כ:ובה אם יפריד ביני וביניך שום דבר כי אם המות: ר' שמ'. כי אל אשר תלכי אלך, מכאן אמרו גר שבא להתגייר מודיעין אותו מקצת עונשין שאם בא לחזור בו יחזור, שמתוך דברי' של רות אתה למד מה אמרה לה נעמי

---

*) צ"ל מתפרשים.

ק מתו גם שני בניו אחריו: ר' שמ'. גם שניהם, מתו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם ואחרי כך מתו הם: ר' שלמה. כי שמעה, כבר שהרי נפקדו בני עירה והי' שובע בארץ. לשוב, כדי לשוב: ר' שמ'. ותצא מן המקום, למה נאמר הרי נאמר ותשב' מהיכן תשוב אם לא תצא ממקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם פונה זיוה פונה שבחה של העיר: ר' של'. יעש ד' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי, שאפע"פ שמתו בני' עזבו ארץ מולדתן והלכו עמה: ר' יוס'. יתן ד' לכם ומצאן מנוחה אשה בית אשה, כאלו אומרת טוב לכם שתהיו שוהות בארץ מולדתכן ותמצאן מנוחה אשה בית אישה משאיין מתגלגלות עמי בארץ נכרי'. ותשק להן, נשיקה של פרישות כמנהג שבעולם של הפורש מריעו נושקו והולך. ותא' לה כי אתך נשוב לעמך, היא אומרת להן יתן ד' לכם ותמצאן מנוחה אשה בית אישה, והן משיבות לה כי אתך נשוב לעמך כלומר אין אנו שואלות מעתה אלא לעמך, והיא משיבתן שובנה בנותי למה תלכנה עמי, אם להשא לבני עמי אתם שבות עמי אין אדם מישראל מניח בנות ישראל וישא אתכן, ושמא תאמרו אני שאחלותי להתחתן בכם יהיו לי בנים והיו לכם לאנשים לכך נאמר העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים. שבנה בנותי לכנה כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה, פתר' אפי' אם הייתי בימי נעורותי שהייתי יכולה לומר יש לי תקוה להוליד בנים, או אפי' הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים, הלהן תשברנה, ענין תקוה כמו אליך ישברו. עד אשר יגדלו, הלהן תעגנה. הלהן תעגנה, תהיינה יושבות עגונות בשבילם מלהנשא הוא. ר' שמ' ור' יוס' תרוייהו אמרו תעגינה ענין עיגון היא מגזרת עגה, כאשר יאמר תעשינה מן עשה תבנינה מן בנה, אבל רבנא שלמ' אומר תעגינה לשון איסור כלא כמו עג עוגה ועמד בתוכה. ולא יתכן לפרש לשון עיגון שאם כן הי' לינקד הנ"ון דגש או לכתוב שני נו"ן. אל בנותי כי מר לי מאד מכם, מר לי מאד יותר מכם

ראה עמה, והלא כבר נאמר למעלה ותלכנה שתיהן עד בואנה בית
ם ומה צריך לומר עוד ותשב נעמי ורות המואבי' אלא זה פתרונו
עה ששבה נעמי ורות המואבי' כלתה עמה אירע הדבר שבאו בית
ם בתחילת קציר שעורים. ודרך זה תפוס בכל כ"ד ספרים בכל
וס שתמצא שכופל דבר אחד שני פעמים, הראשון לספר מעשה
אי פתר' ושנעשה דבר זה אירע אחרי כן כך כמו שמצינו בסוף
ר שופטים וישב הכסף לאמו וכתב אחריו את אלף ומאה הכסף
מו. וכה פתרון מקרא השני כשהשיב את אלף ומאה הכסף לאמו
א שעה ותקח אמו מאתים כסף ותתנהו לצורף וגו', אף כאן
י שצריך לומר היאך הוקרה מקרה רות חלקת השדה לבועז הוצרך
זל ולומר שביאתן לבית לחם הי' בתחילת קציר שעורים:

פרשה ב'

מודע, פתרונו קרוב לאישה כמו מודע לבינה תקרא. אחר
זר אמצא חן בעיניו, כך אמרה לה רות לחמותה כל מי שיואל
קוט בשבלים כל אחד ואחד יתן עינו בשדה קרוביו איש אחר מכירו
י אין לי מכיר אלא אלך לי אחר אדם אשר אמצא חן בעיניו שקבלני
קוט בשדה שלו. ויקר מקרה, כך אירע המעשה שהוקרה לה
ת' בחלקת השדה לבועז: ר' יוס'. ויאמר לקוצרים ד' עמכם,
אן לימדוס רבותי' דרך ארץ ואינו פשוט. הנצב על הקוצרים, שהיה
וד עליהם לאחם במלאכתם: ר' שמו'. ויאמר בועז לנער
צב על הקוצרים למי הנערה הזאת, מנהג העולם כל מי שבוצר
ו או קוצר שדהו מעמיד ממונה אחד שלא יכנס אדם נכרי ליכנס
וך שדהו בשעת קצירה כי אם שאתו הקרוב אליו וכשבא בועז לא
ל על נערות אחרות שהי' מכיר ולא נער בנערו הנצב על הקוצרים
מה הייה אותן הנערות ללקוט אלא על רות שדמתה בעיניו כנכרי'

פרשה ג'

וישם את כסאו מעל כל השרים, שהגדיל גדול קודם וקרוב לכסא המלכות. כורעים ומשתחוים לו מפני גדולתו וכולם היו כפופים לו, צוה לו, מה בשבילו: ר' שמ'. ומרדכי לא יכרע, בכאן סתם מפני מה לא יכרע ואחריו מפרש. ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם וגו'. פתר' כאומרם אליו יום ויום מדוע אתה עובר את מצות המלך השיב להם תשובה מפני שיהודי אנכי ואין משפט יהודי להשתחוות ולכרוע בלתי לה'. וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו, בתחילה עד שלא הגידו להמן שאין מרדכי כורע ומשתחוה לו לא נתן דעתו לראות אם משתחוה אם לאו סבור הי' שהכל משתחוים לו במצות המלך, כיון שהגידו לו שאינו משתחוה לו נתן דעתו לראות אם משתחוה הוא לו ומשראה שאינו משתחוה לו וימלא המן חימה. ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי, אילו הגידו לו שמרדכי משאר אומות לא הי' מעלה בדעתו להשמיד את כל עמו שלא יוכל לאבד אומה שלימה מפני איש אחד אבל כיון שהגידו לו שהוא מזרע היהודים ואין לך אומה חלשה כישראל אותה שעה ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי. בחדש הראשון הוא חדש ניסן הפיל פור הוא הגורל לפני המן, מלא אחר שבקש להפיל פור הוא הגורל מה שקורין בלשון עברי גורל קורין בלשון פרס ומדי פור ושכו גורלו לפניו באיזו יום ובאיזו חדש יעלה בידו לאבד שונאיהם של ישראל והתחיל להפיל פור מחדש ניסן שהי' עומד בו והי' מפיל על כל חדש וחדש ומכל חדשי השנה לא עלה בידו עד חדש שנים עשר, בו עלה הגורל שתעמוד לו שעה לאבד שונאיהם של ישראל ואחר כך הפיל פור בכמה ימים בחדש והפיל מיום אל יום ולא עלה גורל עד שהגיע לשלשה עשר יום בו, לכך נקוד ומחדש בניגון לרע*) להפרידו מתיבה

*) אולי צ"ל תביר וקאי על נגינה שבמלת ומחדש.

ותשתחו ארצה, ליתן לו חן וחסד. מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה, ומה ראית להכירני. ויען בועז ויאמר לה הגד הוגד לי, למה שני פעמים פירוש הוגד אשר עזבת אביך ואמך הוגד אשר עזבת ארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום, שאילו לא הי' לך אב ואם כשיצאת משם הייתי תולה הדבר כדי להתעסק מישראל יצאת, או אילו יצאת ממקום אחר שלא ממקום משפחתיך ומולדתיך שאין מכירין אותך הייתי תולה הדבר כדי להנשא לאיש יצאת משם, אבל עכשיו אין לתלות הדבר בצורך פרנסה שהרי אביך ואמך קיימין ואין לתלות הדבר כדי להנשא לאיש יצאת משם שהרי בתוך עמך ישבת ועזבת ארץ מולדתיך ותלכי אל עם אשר לא ידעת וקשה לכל אדם ליקח אשה שאינו מכיר בה לפיכך אין לתלות הדבר שבאת לכך כי אם לחסות תחת כנפיו, כל לשון חסיון בלע' אבריאמנ"ט *). ישלם ד' פעלך ותהי משכורתך שלמה, לפי שהאשה שעזבת בית אבי' ובית מולדתה ויצאת לעם אשר לא ידעת מחסרת פרנסתה ומחסרת איש הראוי לה לפיכך הוא מברכה ישלם ד' פעלך ותהי משכורתך שלמה, פירוש כל מה שחסרת בשביל שיצאת לחסות תחת כנפיו ישלם לך הקב"ה משלם פרנסה ומנוח אשר ייטב לך. ואנכי לא אהי', איני חשובה להיות אפי' כאחת משפחותיך. וטבלת פתך בחומץ, מכאן שהחומץ יפה לשרב. ויצבט לה קלי, פירוש הושיט לה כמו שנינו אוחזים ותוך ובית הצביטה ומפרש בגמ' מקום שצובטין בו. ותאכל ותשבע ותותר, לפי שאומר בסמוך ותוצא ותתן לה את אשר הותירה משבעה קדם ולימדך שהותירה. ותותר, הי' לינקד ותותר לשון הפעיל וסוף פסוק פותח התי"ו, מכל מקום לשון מפעיל הוא כמו היפר היתר. גם בין העמרים תלקט, שאר המלקטים אין רשאין ללקט בין העומרים שלא ישמטו השבלים מן העומרים אבל זו בין העומרים תלקט. ולא תכלימוה, פירוש לא

---

*) Abriment, Schutz.

הקפיד ושאל עלי' למי הנערה הזאת כאילו גוער בו למה נתן לה רשות ללקוט. ויען הנער הנצב על הקוצרים נערה מואבי' היא השבה עם נעמי משדה מואב, כאילו משיבו אף זו מאמת קריבות באה לכאן. ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים, כל זה דברי הנער*) על הקוצרים שמספר לבועז שכשנכנסה א בשדה זה ללקוט אמרה לו אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים. ותבוא וגו' זה שבתה הבית מעט, כאילו משיבו אין לך להקפיד על דבר זה אפי' היא נכרי' שהרי עמדה מאז הבוקר ועד עתה ולא לקטה אלא זה מעט לערך חמותה שיושבת בבית ומצפה לה.. זה שבתה הבית מעט, אמר ר' מנחם בר חלבו זה מעט לשבתה הבית.. ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקוט בשדה אחר, לאחר שיאמר לה אל תלכי ללקוט בשדה אחר מה צריך לומר וגם לא תעבורי מזה אלא כך אמר לה אל תלכי ללקוט בשדה אחר שלא יפגעוך בשדה אחר שדבר כיעור וזול לאשה שבחורים מגע"ת בה. אם תאמר אף כאן יפגעו בי נערי בעז לכך נאמר וכה תדבקין עם נערותי ואת הנערים צויתי לבלתי נגעך, וכן חמותה אומרת לה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר, ושמא תאמר כמו יקפיד זה בעל כורחי יש לי ללכת בשדה אחר לכך נאמר עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן כלומר עיניך ולבך יהיו אחר הקוצרים שלי ללקוט אחריהם בכל שדה ושדה אשר יקצרו. וכן גם רות מספרת לחמותה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר אשר לי. וצמית, ואם תהי צמאה למים דרך בני אדם להיות צמאים בעת הקציר מפני חום היום. והלכת אל הכלים ושתי' מאשר ישאבו הנערים, אע"פי שאר אביונים היוצאים ללקוט אחרי הקוצרים אינם רשאים ללכת אל הכלים לשתות מאשר ישאבון הנערים

*) בכ"י הנערה.

נקרא מנוח כמו שאמר למעלה ומכאן מנוחה אשה בית אישה, אבל פעמים שאשה נשאת לאיש והוא גם כן אין זו מנוחה שלימה, אבל אבקש מנוח אשר ייטב לך והוא בועז מודעתנו אשר היית עם נערותיו שהוא אדם צדיק ולא יקח גם כן. והנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה, דבר מגונה הוא לאשה לבקש איש אחד בביתו בפני ביתו מפני הבושה אבל בלילה זורה הוא את גורן השעורים ובואי בלט בנחת וגלית מרגלותיו ושכבת. והוא יגיד לך את אשר תעשין, אם יקחך לאשה או ישלחך לאחר. תעשין, כמו שיאמר לרבים תעשו תעשון כן יאמר לנקיבה תעשי תעשין. ותגל, כמו ותגלה כמו ותכל ותכלה:

חצי

ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שוכבת מרגלותיו, מקרא מסורס הוא ופתרונו מסופו לראשו וזה פתרו' שניעור משנתו ופשט ידיו ורגליו והרגיש שהאשה שוכבת מרגלותיו בדבר זה חרד. וילפת, לשון פישוט ידים ורגלים ולשון עיקום כמנהג כאדם שניעור משנתו פושט ידיו ורגליו ומעקם לכאן ולכאן וכן וילפת שמשון אשטורש"ט בלע', אף כאן וילפת אשטורש"ט בלע'. ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה, כאלו אומרת לא לשם זנות באתי לכאן אלא להינשא לך כי גואל אתה, מה שאמרה כאן מפורש בסוף הספר ביום קנותך השדה מיד נעמי מאת רות המואבי' אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו. ופרשת כנפיך, לשון נישואין כמו ואפרש כנפי עליך ואכסה ערותך. היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר, עד שלא באת אצלי הייתי יכול לתלות הדבר שעל כך נתגיירת שהיום

השיבו פני' ריקם נלאשקונדיט"ש בלע', כמו הרועים אשר לך היו עמנו ולא הכלמנום, שפתר' לא אגלנו מהם ולא מנענום מכל אשר שאלו ממנו, וכן אין מכלים דבר בארץ שפתרונו אין אדם מונע מחבירו דבר, ואשט"ל אל"טר שקונדיש"ד בלע', לפי שכולם מליאים ואין בם אביון כמו שמפרש מקום שאין שם מחסור כל דבר אשר בארץ. וגם שול תשולו לה מן הצבתים, פתר' השלך תשליכו לה מלא פיסת יד שאדם תופס בשעת קצירה קורא צבתים וכן בלשון המשנה מלאן צבתים או כריכות. שול תשולו, מגזרת שלל כמו שך תשוש: ר' שמ'. שול תשולו, שכח תשכחו עשו עצמיכם כאלו אתם שוכחים. איפה לקטת היום ואנה עשית, לשון ריוח ולשון שכר כמו עשה לי את החיל הזה ומתרג' קנה לי, וכן ותעש הארץ בשבע שני השבע שפתר' הרויחה, וכן ועשה את התבואה לשל'. אנה עשית או אשיט ודיינר*) בלע'· יהי מכירך ברוך, כמו איש מאת מכירו. מה ראתה נעמי לשאול לה איפה לקטת היום ומה ראתה לומר יהי מכירך ברוך אלא כיון שראתה שהביאה איפה שעורים ליום אחד מה שאין אדם אחד היוצא ללקוט אחרי הקוצרים יכול ללקוט לעשרה ימים אמרה אין זה לקט, שמא אצל אחד קרוביו ליקטת היום שהבאת כל זה אמרה לה איפה ליקטת היום שאי אפשר להביא כל כך אלא אם כן ליקטת אצל אחד ממכירנו, לפיכך היא אומרת יהי מכירך ברוך. וגם כי אמר אלי, לבד הטובה אשר עשה עמי היום. עד אם כלו, פתר' עד אשר כלו וכן אם רחץ עד אשר רחץ.

פרשה ג'

מודעתנו, מודעת שם דבר הוא כמו מודע: ר' שמ'. בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך, לבל איש שתהא נשאת[illegible]

---

*) Où ast guadigné, wo haſt du verdient?

תרגומו לאתר כסי וטמור, אתר בית מטמרא. פלוני, כמו כי יפלא ממך הדבר ותרגומו ארי יתכסי. אלמוני, לשון אלם שנסתתם הדבר ולא נתגלה עד היום. ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר אדעה כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך, פתרונו ואדעה שאין זולתך קרוב אחר לגאול כי אם אני, אני קרוב אחריך יותר מכל קרובי אבימלך. ביום קנותך השדה מיד נעמי ומיד רות המואבי' אשת המת קנית, פתר' את ראשי*) לגאול את השדה מיד אותו אם לא תקנהו בתחילה מיד נעמי ומיד רות המואבי' אשת המת שכל אשר לאבימלך וכל אשר לכליון ומחלון משועבדים לנשותיהם בכתובתם ואין קרקעות שלהן נקנין אלא למי שיקנה את רות המואבי' לו לאשה כדי להקים שם המת על נחלתו, שכל מי שיעבור אל השדה וישאל למי השדה זו ישיבהו של איש פלוני הוא ויאמר הלא של מחלון הי' ישיבהו הוא נשא את אלמנתו נמצא שם המת חזר על נחלתו. פן אשחית את נחלתי, איני יכול לגאול נחלה זו אם לא אמכור את נחלתי ואיני רוצה להשחית את נחלתי כדי לגאול נחלת אחרים. שלף איש נעלו ונתן לרעהו, מה שדורות שלנו עכשיו קונין בקנין בכנף בגדיהם היו דורות הראשונים קונין על ידי ששלף איש נעלו ונתן לרעהו. וזאת התעודה בישראל, הקנין הוא עדות בישראל. שלאחר שמעידין עדים שהקנה לו בקנין אין לאחר, קנין כלום תרעומות. להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת וגו', כל אדם מישראל אפי' רחוק שלא הי' מקרובי אלימלך והי' קונה את רות המואבי' לו לאשה וגם הי' קונה את השדה מיד נעמי אפי' כן הי' מקיים שם המת על נחלתו לפי שהקרקעות משועבדים לכתובתם אבל מעם אחיו ומשער מקומו הי' נכרת שם המת, אבל עכשיו שנשא את רות המואבי' אשת מחלון אחד מקרובי אלימלך לא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו. כרחל

*) אולי צ"ל אין רציה.

או אחר תתני עיניך באחד מן הבחורים ותישאי לו שרואה אשה בבחור דל וזקן עשיר אבל עכשיו נתברר הדבר שלא באת אלא לשם שמים להתגייר. כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את, פרש"י יש אדם שנושא אשה ממשפחה ובוש ומתגנה בה מפני משפחתה אבל אני אם אשא אותך איני מתגנה בך אלא מתכבד ומתעטר בך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את ואשת חיל עטרת בעלה: ר' יוסי. ממני, יותר ממני: ר' שמ'. ליני הלילה והי' בבקר אם יגאלך טוב יגאל, פרש"י אם יגאלך גואל הקרוב ממני הרי טוב יגאל. ויאמר אל יודע, מוסב על ותקום בטרם יכיר וגו' הוא זירזה לקום כי אמר אין כבודי שיודע כי באה האשה הגורן. הבי, כמו הבה ונתחכמה לו. המטפחת, טלית. שש שעורים, שש מדות שעורים במדה הנוהגה ורגיל בעיר. ותאמר מי את בתי, פרש"י מה מלאת בתי, וכן ויבואו אל אחיהם ויאמרו מי אתם שפירושו מה מלאתם. ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש, שהבטיחה לכונסה. ותאמר שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך, שאם תאמר מה טרח לך בשש השעורים אחר שהבטיחך לישא אותך הרי כל אשר לו בידך לכך הוצרך לפרש לא לצרכי נתן לי אלא כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך. ותאמר שבי בתי, המתיני. כי לא ישקט האיש, אחר שנשבע לך לכלות הדבר בבקר. כי אם כלה, עד שיכלה האיש את דברו היום אשר דבר בועז אל רות:

פרשה ד'

ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני, פרש"י יש לי לגלות לך הדבר טמון ומכוסה, ודומה לו אל מקום פלוני אלמוני אחמוני

המקונן אשר יסד מגלת קינה את שיטתו לקונן במנהג שבעולם בבני האדם אשר האלמנה הנשארה יחידה ובדדה שכלה וגלמודה מכל ילדי' והאשה קוראה למקוננות להרבות קינה עלי' ופעמים הן מקוננות במקום האלמנה כאלו הגיע הרעה עלי' ופעמים הן מדברות לאלמנה בקינתן ומתאוננות עלי' ופעמים הן מספרות קורות ואודות האלמנה לאחרים מתוך קינתן. כן יסד המקונן הזה את קינתו על ישראל פעמים הוא מדבר במקום כנסת ישראל ופעמים הוא מדבר אלי' ופעמים לאחרים עלי'. ואמת רבותי' ירמי' כתב מגילה זאת והיא המגילה אשר שרף יהויקים מלך יהודה באש אשר על שאת ועל אותה שנשרפה הוסיף עלי' דברים שנאמר (ירמיה ל"ו) ועוד נוסף עלי' דברים רבים כהמה כי מתחלה לא נכתבה כלה עד לבסוף:

פרשה א'

ברה, שם דבר יחידה וזוגתו דבר, משל. העיר, ירושלים. רבתי, היו"ד אינה יתירה כי אם שהמעשה קבוע ורגיל להיות תמיד.

וכלאה אשר בנו שתיהם וגו', מה ראו הזקנים להזכיר אשר בנו שתיהן את בית ישראל בכאן אלא ראו כשאמר לו בועז לגואל לגאול את השדה הי' מוכן לגאול ויאמר אנכי אגאל כשאמר בועז ואמר לו ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואבי' אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו השיבו הגואל לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי הבינו הזקנים שאינו מסרב לגאול אלא מפני רות המואבי' שנגלה לו לקחתה לפיכך אמרו לו הזקנים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל, רחל ולאה עובדי ע"ז היו בא יעקב וגייר אותם ונשאן ובנו שתיהם את בית ישראל, ולא עוד אלא זקינו פרץ יצא מתמר, וכל משפחתינו יצאה מתמר אף אתה אם אתה נושא את רות המואבי' אין אתה מתגנה בה, יהי רצון שיתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה. ועשה חיל באפרתה, פתר' שיצא המלכות מן הזרע אשר יתן . לך מן הנערה הזאת, שאין חיל האמור כאן אלא מלכות כענין שנאמר בשאול ויעש חיל. וקרא שם בבית לחם, יהי רצון שתוליד בן ויקרא בו שמך. שם האמור כאן הוא בן כמו והכרתי לבבל שם ושאר נין ונכד, ששם האמור בכל כ"ד ספרים הוא בן, ויקרא בהם שמי. ויקרא שמו בישראל, ויהי רצון שיתקיים בעולם שיראה זרע ויאריך ימים. והי' לך למשיבת נפש ולכלכל את שיבתך, ואם תאמר רות ילדה ונעמי איך יהי' למשיבת נפש לכך נאמר אשר אהבתך ילדתו. ותקראנה שמו עובד, לומר זה יהא עובד את נעמי ומכלכל את שיבתה. ואלה תולדות פרץ, מה ראה הכתוב לייחס כאן תולדת פרץ אלא ללמדך שבשביל שבאה רות לחסות תחת כנפי השכינה יצאה ממנה מלכות הצדק שתפרח בימינו: ר' יוסי. ואלה תולדות פרץ, לפי שייחס את דוד על שמה של רות המואבי' חזר וייחסו על שם יהודה: רבנא שלמה:

סליק

פרשה א'

ויהי בימי אחשורוש

דברים שמספר למטה הוקרה בימיו.

הוא אחשורוש, שהזכיר שמו מגיד לנו על מה מלך. המולך מהודו ועד כוש, הודו וכוש מרחקים זה מזה וביניהם שבע ועשרים ומאה מדינה: ר' יוסף. ורבי יוסף[1]) אומר למה מודיע לנו שמלך בשבע ועשרים ומאה מדינה לפי שעתיד לומר בענין וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל שבע ועשרים וגו' וקדם ולימדך שמלך בשבע ועשרים ומאה מדינה. בימים ההם. זהו ויהי בימי שלמעלה[2]) מה שנעשה בימיו. אשר בשושן הבירה, ראשית ממלכתו ועיר מלוכה היתה לו על כן עשה בה עסקי מלכותו וממשלתו ויסד בה כסא מלכותו: ר' שמ'. בשנת שלש למלכו, פתר' כאשר חזקה הממלכה בידו היה שנת שלש למלכו עשה משתה וגו' שנה ראשונה ושנייה היתה הממלכה רפה ככל מלך ומלך שרפה ורך במלכותו כשמשל תחילה: ר' יוסף. הפרתמים, שלטונים שלהם היו קורין פרתמים. בהראותו את עושר

---

[1]) אולי ט"ס הוא וצ"ל ר' שמואל.
[2]) בכ"י של משה.

איבי שמעו, שהיתה גזירה גזורה מאתך. הבאתה יום קראת, מכתה שנים שקראת על ידי הנביא לבוא נבוכדנצר על ירושלים ולהחריבה. אמר ר' לוי שמונה שנים היתה בת קול מפוצצת בביתו של אותו רשע ואמרה עבדא בישא קום חרוב ביתא דמריך דבנאי לא שמעו ליה:

פרשה ב'

איכה יעיב, פתרונו יחשיך לשון עבים. ולא זכר הדום רגליו, בית המקדש שהוא הדום רגליו כמו שאמר ישעי' ושוליו מלאים את ההיכל ופתרו בו אנשי פתרון הוא יושב על כסא רם ונישא והדום רגליו ממלאים את ההיכל כלומר שגבוה כל כך שבשמים הכין כסאו והדום רגליו מגיעין להיכל שלמטה, וכן ישעי' הוא אומר השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ופי' יונתן זה בית המקדש. השיב אחור ימינו, שהיתה מוכנה על ישראל עד עכשיו שהאומות רעים שנאמר ימינך ד' נאדרי בכח ימינך ד' תרעץ אויב ועכשיו עמדה לו מנגד. השיב אחור ימינו, בלד ימינו רטיירס"ט שמי"ן[2]) בלע"ז, כלומר השיב ידו מלעזרם כשם שהי' למוד לשעבר. נצב ימינו כצר, ימים שהיתה עומדת לכם לעזרה הפכה להם להיות רעה. וירב בבת יהודה, פתר' ויגל בבת יהודה. תאנייה ואניי', אנינות ואבילות. ואלו הי' נקוד וירב הי' פתר' ויגל כמו וירב העם. ויחמס כגן שכו, ויחמוס פתר' ויגל[3]) אינייל"ר בלע"ז כמו נארת ברית עבדך. נטה קו, נטה עליהם מדת הדין. אומללו, נתח

2) Retirast sa main, er zog an sich seine Hand.

3) מרבוב דברים יש כאן כי ויגל הוא הנמת וירב ועיין ברש"י.

טומאתה בשולי' לא זכרה, דברו הנביאים לשון נקי' שולי' הוא
מקום ערוה, וכן פתר' בהיותה בשלותה וטומאתה בשולי' שהיתה
חונה תחת בעלה באהבת ד' את יהודה והמה פונים אל אלהיהם
ולא זכרה כי מרה תהי' באחרונה. ותרד פלאים, כמו והפלה
ד' את מכותך. כי הגדיל אויב, כלומר כי הגדיל אויב לעשות.
כי ראתה גוים באו מקדשה, אשר צוית לשעבר לא יבאו בקהל
לך, אותן שלא היו כשרין לבוא בקהל כגון עמון ומואב ואדום עד דור
שלישי והם באו מקדשה ולשעבר לא היו ראויין לבא בקהל ד' ועכשיו באו
אפי' מקדשה שלא תאמר בני אדם שהן זרים ליכנס לבד בקודש אבל
כשירים הן לבא בקהל גם. הם באו מקדשה. זוללה, לשון אלל, כי
הייתי זולת לבני אדם. לא אליכם כל עוברי דרך, לא יבא
אליכם כל עוברי דרך מה שהגיע אלי בעוני. הביטו וראו אם
יש מכאוב כמכאובי, אשר פעל עמי כמה דורות חטאו מיום שנכנסו
לארץ ובכלן לא נחרבה ירושלים בימיהן אלא בימים. אשר הוגה
ד' ביום חרון אפו, אשר שבר ביום חרון אפו. ממרום שלח אש
בעצמותי, כמו וירד על הכרובים ועל התימורות את הזהב. נשקד על
פשעי בידו, פי' ניבט על פשעי כמו ושולחה קפלה פי' ופת' שפה
ותביט על כל פשעי והכל פקוד בידו. ישתרגו, פשעים רבו והלכו
עד שרבו שריגים עד שעלו על צוארי והכשיל כחי. סלה כל אבירי,
סלה מגורת וסר מרע משתולל ספת' עשוי' כמסילה והכל דש בה
אף כאן סלה רמס כל אבירי ויםימס כעפר לדוש. גת דרך ד'
לבתולת בת יהודה, לעם יהודה שדומה לבתולה היושבת בשלותה
שלא נסתה כף רגלה הצג על הארץ. פרשה ציון, שוברת ידי'
כמו הלא פרוס לרעב לחמך שפתחה בגע לרעב וכן לא יפרשו להם
על אבל לנחמו פתרונו לא שבר לחם על אבל להבריא. קראתי
למאהבי המה רימוני, אומות עולם שדבקתי בהן באהבה כמו בני
אשור ובני בבל וגו' הם הריעו לי יותר מכל האומות. מעי
חמרמרו, כאותה שאמר נחמרו בני מעי' פתר' מעי רתחו. כל

פרשה ג׳

אני הגבר ראה עני, גרנטמליי״א וחדו״ד ׳) בלע״ז כלומר כך אני אדמה עלי, יוכל כל אדם לומר זה הגבר ראה עני. בשבט עברתו, של הקב״ה שכל הנביאים נתנבאו על חורבן הבית ובשלם לא נחרב הבית בימיהם אלא בימי.. אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום, כל האומות חוטאין ואין לך אומה בעולם שהקב״ה פוקד תדיר עונה עלי׳ אלא על ישראל הה״ד אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום. בלה בשרי ועורי, כלומ׳ לבול עץ אסגוד. בנה עלי, מצודות. ויקף ראש ותלאה, לשון עייפות ויגיעות. במחשכים הושיבני כמתי עולם, כמו והי׳ לך ד׳ לאור עולם מעולם. אע״פ שהושיבני במחשכים גדר בעדי שלא אצא, ואילו הושיבני במחשכים ולא גדר בעדי הי׳ לי קשה לצאת וכל שכן שהושיבני במחשכים וגדר בעדי, ולא עוד אעפ״י שגדר בעדי הכביד נחשתי נחושתים שאני אסור בהם כבידים הם כל כך שאיני יוכל ללכת בהן, ואפי׳ אם השיבני לאור עולם יותם ואפי׳ לא גדר בעדי שמא תאמר אם אבקש משם את ד׳ ותנלאתי שהרי מידתו מולא ממסגר אסיר ומבית כלא יושבי חשך ואם אזעק ואשוע סתם תפילתי, גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה, חד״) דהוי פרי בתר תורתי׳ פרי בתרה עד דאשתכח יתיב בבבל רומי׳ יתיה חד בבל וחכים ביה דהוה ירושלמי את׳ לי מתי אתית א״ל הס״ד גדר דרכי בגזית. דרכי סורר, סך את הדרך בסירים שאינו יוכל למצא נתיבות. ויפשחני, פחד ויבקיעני כמו אילן שנפסח (שביעית ל״ח). כמטרה לחץ, שכל הרוצה לירות מורה בו כל האומות. הביא בכליותי בני אשפתו, משהקימני לי

ד) Wahrscheinlich je ressemble voir, ich gleiche zu sehen.

ה) עיין ירושלמי [illegible] פרק ח׳ [illegible] גדר בעדי.

ופסקו, וכל לשון אומלל פתר' פסק וכן פרח הלבנון אומלל, פסק
מעשות פרי כשם שהי' לתת וכן רבת בנים אומללה פסקה מלהוליד
ועמדה מלדת. מלכה ושרי' בגוים אין תורה, כלומר איך יכולין
לעסוק בתורה בגלות מתוך עבודה, וגם נביאי' לא מצאו חזון מה'
מיום שגלו. מה אשוה לך ואנחמך, שאוכל לומר הלא לאומה
אחרת אירע כאשר אירע לך שאין לך אומה שאירע לה כשם שאירע
לך שחרבה אותה ונחמה, ומי גרם לך כל הרעה הזאת נביאיך שחזו
לך שוא ותפל כשם שאמר יחזקאל אמור על טחי תפל. תפל, הוא
חומר שאין הסיד מעורב בו שאין הסיד דבק בקיר אלא כיום טחים
בכותל ומחר באים רוחות גדולות ומפילין אותו אף כאן נביאך חזו
לך שוא ותפל שחזו לך משאות שוא ומדוחים לאמר יהי' לך שלום.
ולא גילו על עונך, ולא גילו אחריתך כי מרה תהי' אחריתך.
להשיב שבותך, כדי שתשובו בתשובה ושב ד' אלהיך את שבותך
ורחמך. ומדוחים, שהדיחו אתכם מדרכי המקום. בצע אמרתו
אשר צוה וגו', השלים דברתו אשר גזר מימי קדם שהיתה גזרה
מימי משה והשימותי את מקדשיכם. בצע, פתר' השלים כמו והי'
כי יבצע את כל מעשהו. בתחלה לא נעקו אלי בלבם אבל כשבאתה
להם צרה ועקה צעק לבם אל ד'. אל תתני פוגת לך, פת'
מעצר כמו עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות. קומי רוני בלילה,
שקרוי רון כששאו בני אדם קולם וירומו כאשר יגילו כך קרוי רון כשיתן
קולו בבכי, כי רון לשון המון ולשון הן למשוש וכן לקינה כדאמרינן
ותעבור הרינה במחנה. למי עוללת כה, כאשר עולל לי השמע
עם שאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים כשם שנשים רחמניות בשלו
ילדיהן להברות למו, מי ראה שיהרג במקדש ד' כהן ונביא כשם
שהרגנו על עבודתן כהנים. תקרא כיום מועד מגורי מסביב,
תקרא מועד לשבור האומות שהייתי להם מגור מסביב כיום מועד
שקראת עלי לשבור בחורי. אשר טפחתי, הגדלתי טפחים טפחים
תביאם בא אויב וכילם:

וידום על גזירה שנגזרה עליו. כי נטל עליו, כשה' נטל עליו שום גזרה. אך ר' מנחם בר חילבו פי' וידום לשון מחשבה וכן פי' ישב בדד ויחשב בדברי תורה והמקום נטל עליו שכר טוב כמו כאשר דמיתי. ואני פירשתי אחר הענין. כי לא יזנח לעולם ד', עכשיו נתן טעם על כל מה האמור למעלה מפני מה טוב לגבר כי ישא עול מנעוריו כלומר טוב להם לישראל לישא עול האומות ואין טוב באדם שישב בדד וידום על כל מה שהקב"ה נטל עליו. יתן למכהו לחי, כי לא יזנח לעולם ד', אם היום נושא עול האומות מחר ירעו את שונם כך היא המדה. אם הוגה, ואם שבר אותם יחזור ורחם כרוב חסדיו. כי לא ענה מלבו ויגה בני איש, כי לא מלבו ומרצונו ענה בני איש והוגה אותם ואין רצונו וחפצו לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ כל המאסרין בייסורין, כי לא מלבו ענה תוסב אף לדכא תחת רגליו וכה פתר כי לא מלבו ולא לרצונו לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ כל הנכנעים בעמל ולא מלבו להטות משפט גבר נגד פני עליון לעות אדם בריבו ד' לא ראה. לא ראה, פתר' לא הוכשר בעיניו לעות אדם בריבו כמו רואה אני את דבריך. לא ראה טויי"ד*) בלע"ז. מי זה אמר ותהי ד' לא צוה, אם אמר לך אדם שמי דבר זה שישר בעיני המקום לעות אדם בריבו ולדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ אל תאמין שדבר זה ד' לא שם מהיכן ימצא עמל מאין בא להם שמדכאין אסירי ארץ מאין באין עליהן יסורין לעולם וכי עולם הפקר הוא, והואיל וד' לא שם מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, אלא מאליו באה הרעה על עושי הרעה והטובה על עושי הטובה. נמצינו למידין, שאדם גורם רעה לעצמו וגורם טובה לעצמו ומאחר שהעולם גרמו. רעה לעצמן על עושי רעה שייסורין באין על האדם אין לו להתאונן לאדם על ייסורין ועל מדת פורעניות אלא מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו

---

*) No vut, ich nicht.

למטרה ירה בו חיצים שאדם מניח חיציו באשפה. ויגרם בחצץ שיני, שכשהיו מגלין אותן היו לשין בעפר לחם והעפר הי' נכנס בין שיניהם והיו שיניהם משתברין. נשיתי טובה, כל אדם שמוליכין אותו בשבי הוא נשוי מכל טובה. זכור תזכור*), יודע אני כי פנה היום בין שתהא עניי ומרודי. ותשוח עלי נפשי, עד שיבא אותו יום תשוח עלי נפשי וכן יסד ר' אליעזר קלירי (בפ' זכור) „באמת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח נפשי עד שתזכור". זאת אשיב אל לבי, שנפשי שוחה על אורך*) גלותי אשיב אל לבי ועל כן אוחיל. ומה הוא הדבר שאשיב אל לבי חסדי ד' כי לא תמנו, אשר גמלני מהם והחסדים שגמלני ברחמיו כי לא תמנו שלא תמנו ביד נבוכדנצר ודבר זה גרם שלא תמנו בידם כי לא כלו רחמיו של הקב"ה שגמלני ברחמיו שלא תמנו לשעבר בגלות בבל מובטח אני שלא יכלה רחמיו ממני בגלות שלא נכלה בגלות זה. חדשים לבקרים רבה אמונתך, החסדים שהראני בבבל שלא תמנו ולא בבבל בלבד הראני חסדיו אלא חדשים לבקרים בכל יום ויום מתחדשים החסדים שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו לולי חסדיך שמצילנו מידם. רבה אמונתך, אמונתך שהיה רבה שהבטיחנו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם היא עמדה לאבותינו ולנו שלא כילונו המלכיות. טוב ד' לקוו, טוב ויחיל ודומם, פתר' ויהי' מצפה לתשועת ד'. דומם, פתר' מצפה כמו דומו עד הגיענו אליכם. טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו, הרי הוא כשיזקין אשרי לו לאדם שפרע כבר כל שטרי חובותיו שאעפ"י שהוא רעב יהי' שמח לאחר זמן אשריהם לישראל שנטלו כבר איספוספסין שלהן על עונותיהם ואוי להם לאומות העולם שעתידין ללקות על כל עונותיהם, וכן הוא אומר תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום. ישב בדד וידום, אין טוב באדם שישב בדד

---

*) הובא ברש"י בשם מ"א.
*) בב"י אור.

אמרה תקותי, אבל אני איני כן אלא אעפ"י שצפו מים עלי ראשי
ואני יכול לומר נגזרתי מן העולם לית אנא מוביד סברי מגדי אלא
קראתי שמך ד' מבור תחתיות, מגלות אדום שנמשל לבור תחתיות.
קולי שמעת וגו', בגלות אדום. קרבת ביום אקראך, ביום
שקראתיך מתוך מצרים הקב"ה ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו.
ראית ד' עותתי, עוות שנעשה לי, שפטה משפטי. תתן להם
מגינת לב, כמו אשר מגן צריך. תלאתך, כל תלאות שהבאת
עלי תביא להם. וכן תמצא בסוף אלפ"א בית"א שאחר על האותות
נפיים בהם ואומר כן כמו שעשית לי כן עשה להם.

פרשה ד'

איכה יועם זהב, איכה יוחשך כמו כל הגוים לא שמחשך
וכן אחרים לא עממוהו ופת' איכה יועם זהב איכה נחשך אפיהם ותוארם
של בני ציון שהיו קלסתר פניהם מאהיר כזהב. ישנא הכתם הטוב,
ואיכה ישתנה זיו פניהם של בני ציון שהיו דומה לכתם הטוב לאוצר
הטוב כל אבן הטוב וכל אבן יקרה קורא כתם הטוב וכתם טהור
וכמו שאמר איוב בכתם טהור לא תסולה שאם אדם אוצר בגדי חופש
תכלת ורקמה, וכל בגד וכל כלי אור איננו קרוי כתם טהור אלא
אבנים טובות ומרגליות הם נקראים כתם טהור. תשתפכנה אבני
קודש, שקבועים בהם. בני ציון היקרים המסולאים בפז, שהיו
פניהם מאהילות כמראה פז איך נהפך מראם שנחשבו לנבלי חרש
מעשה ידי יוצר. דבר זה גרם גם תנין חלצו שד היניקו גוריהן,
אלא פתר' אותו כמו ותלא את האבנים. תנין זה כשרואה גוריו
שבא שדיו להן מחיקו ומראה אותם להם כדי שיבואו ויינקו, אבל

שגרמו לו להביא רעה עליו· וכן יהודה נחפשה דרכינו ונחקורה, ונשובה עד ד'. נשא לבבינו אל כפים, פתר' עם כפים וכה פתר' שא לבבינו עם כפים אל ד' בשמים ולא שיפרוש כפיו השמימה ויהי' בלבו ובידו מלא עבירות משלו משל לאדם שטובל ואוחז השרץ בידו השליך השרץ עלתה לו טבילה לא השליך השרץ מידו לא עלתה לו טבילה אף נשא לבבו עם כפיו אל ה' השמימה תשובתו מתקבלת. הוא שיסד ר' שלמה הבבלי שוה לכף שית הקרב שלוך שרץ טבילה תעל· נחנו פשענו ומרינו, הי' לך לסלוח ואתה לא סלחת, נחנו עשינו את שלנו שאין אדם אשר לא יחטא ואתה לא עשית את שלך שאתה נקראת מרבה לסלוח ואתה לא סלחת. ומדרש נחנו פשענו ומרינו ואתה לא סלחת, פתר' אם אנו עשינו שלא כדין וגם אתה נהגת עמנו שלא כשורה ואם אנחנו פשענו ומרינו הי' לך לסלוח ואתה לא סלחת, אנו שנינו במכילתא נמצאת אתה אומר שלשה תובעים הם אחד תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב זה יונה שבקש לבטל דברי המקום שלא לחייב את ישר' וקם לברוח תרשישה לפי שאומות עולם ·קרובי תשובה הם אם אלך אל נינוה כדבר ד' ויחזרו בתשובה נמצא הקב"ה כועס על ישראל ששלח אליהם ביד כמה נביאים שיחזרו בתשובה ולא חזרו. ואחד תבע כבוד האב ולא תבע כבוד הבן זה אליהו שאמר קנא קנאתי לד' אלהי ישראל כי עזבו בריתך ישראל. ואחד תבע כבוד האב וכבוד הבן זה ירמי' שאמר נחנו פשענו ומרינו ואתה לא סלחת. סחי ומאוס, פתר' כמו טלטול כמו ונסחתם מעל האדמה וטלטילינן. תשימני, פת' אתה משים דבר זה הווה. השאת, תגורת עד אשר אם שאו ערים מגורת שואה ומשואה. מאין הפוגות, מאין מעצר. עיני עוללה לנפשי, עושתים המו אלה. צמתו בבור חיי, ואעפ"י שנמתו בבור חיי אני יכול לעלות מתוכו לא שח לבו גם לזאת עד שידו אבן בי. צפו מים על ראשי אמרתי נגזרתי, שבזמן שאדם בבור עד ארכובותיו או עד מתניו עדיין יש תקוה אבל כשהמים צפו עלי ראשו הוא מתאבד תקותו ואומר

ומה מחלב אדמו עצם מפנינים ועכשיו חשך משחור תארם. לא נכרו בחוצות, אותם שראו אותם לשעבר לא הכירו אותם להבא. צפד עורם על עצמם, צפד דקורמיי"ר בלע"ז. טובים היו חללי חרב מחללי רעב, אלו אמר טובים היו חללי חרב ושחק הייתי נותן טעם לדבר למה טובים היו חללי חרב דומה שכך עלה בדעתו לומר למה טוב להם לאותם שמתו בחרב מאותן שמתו ברעב שאותן שמתו ברעב כשטועמין להם תנובות שדי ואוכלין הרבה ומתבקעין מעיהן שנקלו מחמת הרעב ויזובו מדוקרים פתר' מבוקעים א.ז.א שאוכלין תנובות שדי וגפן אכול מחמת הרעב שילך תוך לכריסן. ידי נשים רחמניות, לשעבר בשלו ילדיהן עכשיו היו לברות למו להברות לעצמן. לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל, שיבא צר ואויב בשערי ירושלים, ומי גרם להם מחטאות נביאי' וכהני'. נעו עורים בחוצות, מחמת שמגאלו בדם כל כך שלא יוכלו יגעו בלבושיהם. סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו כי נצו וגם נעו, ממלאכיו של הקב"ה. נצו כמו תנו ציץ למואב כי נצא תצא ספת' תמו כנף למואב כי שף כבודו אף כאן כי נצו עפו שסרו מדרכי המקום וגם נעו וגם הניעו נעתקו ממלאכיו. אמרו בגוים, כשגלו בין האומות היו האומות אומרים עליהם לא יוסיפו לחזור ולגור בארצם. פני ד' חלקם, הפילם על פני כל הארץ וגו' להביטם, כל זה דברי האומות. עודינה תכלינה עינינו אל עזרתינו הבל, עדיין היינו יכולים לצפות על עזרת מצרים שכתב בהם מצרים הבל וריק הם לא יעזרו, לשון בני אדם הוא כשאדם מצפה לחברו וחברו לא בא הוא אומר עד עכשיו הייתי מצפה לעזרת הבל, עודינה תכלינה עינינו אנקור"א פורי"ימ"ש סאטו"ר אול"א *) בלע"ז. צדו צעדינו, אזו לשון שממה והרבה כלומר שממו מעדינו מלכת ברחובותינו. קלים היו רודפינו מנשרי שמים, ומפר' והולך איך היו קלים שעל ההרים דלקונו דרכי של רודף אם

*) Ancora porremos notre oeil, noch wird vermögen (oder werden wir hinstrecken von porgere) unser Auge.

Commentarien

zu

Esther, Ruth und den Klageliedern

von

**R. Menachem b. Chelbo, R. Tobia b. Elieser,
R. Josef Kara, R. Samuel b. Meir und
einem Ungenannten.**

Zum ersten Male herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Leipzig, 1855.
Druck und Verlag von Leopold Schnauss.

In Commission bei Wolfgang Gerhard.

שיגענו אין אומות העולם מניחים אותן לנו אלא באין ונוטלין מהם. מצרים נתנו יד, דגשות שבל"ן באה במקום נו"ן שנית כמו שיאמר נתננו יד כלומר שנתננו להם יד שנהי' משועבדין להן וכפופין להם ונתנו שכר לעזרה. אשור לשבוע לחם, וגם לבני אשור קשרנו אהבה לשבוע לחם. אבותינו חטאו ואינם, כלומר אעפ"י שכבר מתו להם עונותיהם סבלנו. עורנו כתנור נכמרו, נקמט העור ונעשה קמטין כאלו נשרף בתנור אש, כל דבר שנמתח מתחלה ואחר ונקמט עד קרוי כמר, כמו בושלי כמרין (ברכות מ"ב) על שם שמקבצין אותן לאחים המאוחרין לבישול ומכניסין אותן אל כלי אחר כדי שיתבשלו. על זה הי' דוה לבנו על הר ציון, מניח לו כל הצרות האמורות למעלה שעברו עליהן ובכולן לא נאמר על זה הי' דוה לבנו כי אם על הר ציון ששמם מלמד שקשה להם חורבן הבית מכל הצרות שעברו עליהם. שועלים הלכו בו, רמסו וכבשו בו פתר' דשו כמס ואינן ( ) הוליך בהן כדי עבק טהורין, והוא שיסד רבינו גרשום דשו בו שועלים ונחרם למחרישות. השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם.

תם

יודע שהוא בורח לו דרך המישור רודף אחריו אבל כשיודע שנמלט לו ההרה שלא תמצא להדביקו ולא יחייבנו אחריו בהרים אבל אלו על ההרים דלקונו, דרך של רודף לרדוף בישוב ומאחר שיודע שאנים ים בדרך מדבר אל מתנו לרדוף אחריו ואלו אפי׳ במדבר ארבו לנו. רוח אפינו משיח ד׳, יש שפותרים אותו על יאשיהו ויש שפותרים אותו על גדלי׳ בן אחיקם שהפקיד עליהם מלך בבל ונראה שעל גדלי׳ בן אחיקם הוא אומר לפי שהוא אומר אשר אמרנו בצלו נחי׳ בגוים ובימי יאשיהו לא גלו עדיין שבט יהודה ובנימין. שישי ושמחי בת אדום, כאדם שרואה לחבירו שעושה שום עבירה ואומר לו עשה כל עבירות שיבאו לידך ודע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט ואף רואה הנביא לאדום ששמחה במפלתן של ישראל אמר לה שישי ושמחי בת אדום את שמחה עכשיו אך דע לך שגם עליך יעבור כוס כמו שעבר על ישראל ותשתכרי שתיה ומלאה ותמצי כל הכוס עד שתערי כל הכוס, אוי להם לאומות העולם שעדיין לא טעמו כוס התרעלה ועתידין לשתותה עדיין ואשריהן לישראל שכבר שתו מיד ד׳ את כוס התרעלה לא יוסיפו לשתותה עוד הה״ד תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך בדבר שהי׳ מכסה עד עכשיו ועכשיו הוא מתחיל לגלותו שפל לומר גלה על חטאתיך כמו שאמר ישעי׳ וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגי׳:

פרשה ה׳

זכור ד׳ מה הי׳ לנו מימינו בכסף שתינו, לא אומר מימי אחרים אלא אפי׳ מימינו בכסף שתינו. עצינו במחיר יבואו, לא עצים של אחרים אלא אפי׳ עצינו. יגענו לא הונח לנו, מימים

ג' ויפשחני, הבקיעני כענין של ותבקע העיר:

הביא בכליותי בני אשפתו, אלו החצים שבתוך האשפה. אלו הם דאגות הגלות ותאוקות העמים וכן הוא אומר הייתי שחוק לכל העמים:

ויגרס, לשון גרסה נפשי לתאבה והוא לשון שבור כלומר אמר דוד שנשברה נפשי לתאוה על השם. הכפישני באפר, הטביעני בתוך האפר. הכפישני אין לו דמיון במקרא והוא לשון תלמוד:

תתן להם מגנת לב, טירוף הדעת והוא לשון יון אמגינה, תאלתך, תגזרת אלה ישמע וכן תאלה מן אלה לידו, תתאלה לי, תאלתך כל האלות שאמרת ושכתבת בתורתך:

ד' איכה יועם זהב, כלומר איכה יחשך הזהב הוא פני אנשי ירושלים שהיו דומין לזהב ומתוך הצרה החשיך ודומה לו אחרים לא עממוהו. ישנא הכתם הטוב, שהיה גופם דומה לאבנים טובות ומרגליות ושונה מראיתם. תשתפכנה אבני קדש, אלו דמי הצדיקים שבישראל שהיו דומין לאבני קדש ונשפכו בראש כל חוצות:

זכו נזיריה משלג, כלומר שריה היו מחורים משאר העם בעשרם ובהמונם נקראו נזירים וכן הוא אומר ביחזקאל מנזריך וטפסריך (נחום ג' י"ז):

חשך משחור תארם, יותר מן השחור שבו משחירין את הקדרות;

צ' צעדינו, שמו ארבותינו כמו ושמו דרכים מתרגמ' ויצדיין ארחתהון:

ה' עורינו, זה עור שעל בשרינו כתנור נכמרו, כאלו שרף בתנור כמו שאז"ל בתלמוד בושלא כמרא. מפני זלעפות רעב, שרפו עורינו מפני הרעב. נכמרו בלע"ז אריפר"ו כל דבר שרף באש נקוין, בושלא כמרא על שם שמתקבצים התאני' לכלי אחד שיתבשלו והם נקוה':

שיגענו אין אומות העולם מניחים אותן לנו אלא באין ונוטלין מהם. מצרים נתנו יד, דגשות שבל"ן בלא במקום נו"ן שנית כמו שיאמר נתננו יד כלומר שנתננו להם יד שנהי' משועין להן וכפופין להם ונתננו שכר לעזרה. אשור לשבוע לחם, וגם לבני אשור קפצנו הסכמנו לשבוע לחם. אבותינו חטאו ואינם, כלומר אעפ"י שכבר מתו להם עונותיהם סבלנו. עורנו כתנור נכמרו, נקמט העור ונעשה קמטין כאלו נשרף בתנור אש, כל דבר שנמתח מתחלה ואחר ונקמט עד קרוי כמר, כמו בשלי כמרין (ברכות מ"ב) על שם שמקבצין אותן לתאנים המאוחרין לבישול ומכניסין אותן אל כלי אחר כדי שיתבשלו. על זה הי' דוה לבנו על הר ציון, מניח לו כל הצרות שאמרתי למעלה שעברו עלינו ובשלן לא נאמר על זה הי' דוה לבנו כי אם על הר ציון שאמר מלמד שקשה להם חורבן הבית מכל הצרות שעברו עליהם. שועלים הלכו בו, רמסו וכבשו בו פתר' הוא כמו ותניין (   ) הוליך בהן כדי עבדן טהורין, והוא שיסד רבינו גרשום הוא בו שועלים ונהרס למחרישות. השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם.

תם